ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΙΔΟΥ

ΑΙΓΟΣΘΕΝΑ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΙΣ (Περιηγηταί)

Τὰ Αἰγόσθενα, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ βορειότατος λιμὴν ὅλων τῶν κατῳκημένων τόπων τῆς Μεγαρίδος (1), καταλαμβάνουν τὸ ἀνατολικώτατον στόμιον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ μεσαίου τῶν τριῶν ὅρμων τῆς Ἀλκυονίδος θαλάσσης (τοῦ Κορινθιακοῦ), μεταξὺ τῶν ὅρμων Ψάθας καὶ Λιβαδόστρου (*).

Εἰς τὰς ἀρχαίας πηγάς (2), τὰ Αἰγόσθενα, συνδεόμενα πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ Μελάμποδος, ἀναγράφονται ὡς πόλις τῆς Μεγαρίδος ἢ τῆς Φωκίδος. Ὁ Παυσανίας (3) περιγράφει τὴν ὁδόν, ἡ ὁποία βορειοδυτικῶς τῶν Μεγάρων ὁδηγεῖ εἰς τὰς Παγάς, τὸν λιμένα ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν δυτικὴν περιοχὴν τῆς Μεγαρίδος ὀνομάζονται μόνον αἱ Παγαί, τὰ Αἰγόσθενα καὶ ἡ Ἐρένεια.

«Ἡ δὲ ὀρεινὴ τῆς Μεγαρίδος τῆς Βοιωτῶν ἐστιν ὅμορος, ἐν ᾗ Μεγαρεῦσι Παγαὶ πόλις, ἑτέρα δὲ Αἰγόσθενα ᾤκισται... ἐν Αἰγοσθένοις δὲ Μελάμποδος τοῦ Ἀμυθάονός ἐστιν ἱερόν, καὶ ἀνὴρ οὐ μέγας ἐπειργασμένος ἐν στήλῃ· καὶ θύουσι τῷ Μελάμποδι καὶ ἀνὰ πᾶν ἔτος ἑορτὴν ἄγουσι. μαντεύεσθαι δὲ οὔτε δι' ὀνειράτων αὐτὸν οὔτε ἄλλως λέγουσι».

Κατὰ τὸν Σκύλακα (4) «ΜΕΓΑΡΕΙΣ. Μετὰ δὲ Βοιωτοὺς Μεγαρεῖς εἰσιν ἔθνος καὶ πόλεις αἵδε· Αἰγόσθενα, Πηγαί, τεῖχος Γεράνεια, Ἄρις. Παράπλους δὲ τῆς Μεγαρέων χώρας στάδια ρ».

Κατὰ τὸν Στέφανον Βυζάντιον (5) «πόλις Μεγαρίδος... Ἀρκάδιος δ' Αἰγοσθένειαν αὐτήν φησι καὶ Φωκίδος πόλιν».

Ὁ Leake (6) ἀπὸ τὴν Πλάταιαν δίδει τὰ ὀνόματα τῶν πέριξ τόπων: Καζαδερ-

---

1) «Τὸ παλαιὸν ἡ Μεγαρὶς ᾠκεῖτο κατὰ κώμας, εἰς πέντε μέρη νενεμημένων τῶν πολιτῶν· ἐκαλοῦντο δὲ Ἡραεῖς καὶ Πιραεῖς καὶ Μεγαρεῖς καὶ Κυνοσουρεῖς καὶ Τριποδίσκιοι», Πλούταρχος, Ἑλληνικὰ αἴτια, 17, 295b. Ὁ Παυσανίας παραδίδει καὶ κώμην Ἐρένειαν, 1, 44, 5. Οἱ Ἡραεῖς καὶ Πιραεῖς κατῴκουν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Περαχώρας, οἱ Μεγαρεῖς καὶ Τριποδίσκιοι (ἀλλαχοῦ Τριποδισκαῖοι) εἰς τὴν Μεγαρικὴν πεδιάδα, οἱ Κυνοσουρεῖς περὶ τὰς Παγὰς καὶ τὰ Αἰγόσθενα. Περὶ τῆς θέσεως τῶν κωμῶν τούτων ἰδ. Bursian, Geographie von Griechenland, I 372.

*) Εἰς ΜΕΕ, ἄρθρον Αἰγόσθενα σ. 504, 5 σημειοῦται ὅρμος τοῦ Λιβαδόστρου κατ' ἀρσενικὸν γένος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ΕΛΕ, σ. 472, ἔνθα βλέπομεν «κόλπος τῆς Λιβαδόστρας ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ τῆς ἀρχαίας Ὠερόης». Ἰδὲ ἄρθρ. περὶ Ἀλκυονίδος θαλάσσης (Μεγαριστί: περιοικίδες=κῶμαι, ποιεῖν=δρᾶν, κατὰ τοὺς Ἀθηναίους δῆμοι, ποιεῖν=πράττειν).

2) Συλλογὴν ὅλων τῶν περὶ Αἰγοσθένων πηγῶν ἰδὲ παρὰ Ἐρρίκῳ Στεφάνῳ, Θησαυρὸς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, Graz 1954.

3) Παυσανίας 1, 44, 4—5.

4) Σκύλακος Περίπλους 39, Geogr. Gr. Min. I, Paris 1861, 38.

5) Στ. Βυζαντίου, Ἐθνικῶν quae supersunt, ἰδὲ λέξιν.

6) Leake, Travels in Northern Greece, London, 1835, II, 373, 371.

βένι, Γυφτόκαστρο, Κριεκούκι, Ὀσνά, Κουρτεζά, Παστρά. Δὲν ἐπεσκέφθη ὅμως τὰ Αἰγόσθενα. Ἁπλῶς ἀναφέρει ὅτι τραχέα ὕψη χωρίζουν ἀπὸ τοῦ μικροῦ λιμένος τοῦ Γερμανὸ ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, εἰς ἀπόστασιν δύο ὡρῶν ἐπὶ ἑτέρας κοιλάδος τὰ Βίλλια, ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν ἄκραν πεδιάδος ἐκτεινομένης τέσσαρα ἕως πέντε μίλλια δυτικῶς τῶν Βιλλίων, ἐπὶ κοιλάδος κάτωθεν τοῦ ὁσίου Μελετίου τοῦ Κιθαιρῶνος. Ἡ κορυφὴ Καρύδι πρὸς δυσμάς, κατὰ τὴν πλευρὰν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἡ ὁποία εἶναι παράλληλος πρὸς τὸν Κιθαιρῶνα, χωρίζεται τούτου διὰ τῶν κοιλάδων τοῦ Γερμανό, τῶν Βιλλίων καὶ τῆς Μνουπόλεως.

Ὁ P. Forchhammer (1) ἔρχεται εἰς τὰ Αἰγόσθενα, ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὰς περιοχὰς Σκινό, Παγάς, Αἰγιαλό. Κατ' αὐτὸν ὁ Leake καὶ ὁ Gell, ἂν καὶ δὲν ἐπεσκέφθησαν τὰς Παγὰς καὶ τὰ Αἰγόσθενα, ὀρθῶς ὑπέθεσαν ὅτι τὰ τελευταῖα ἔκειντο ἐντὸς τῆς κοιλάδος τοῦ Γερμανό. Τοῦτο ἀποδεικνύει κατὰ τὸν Forchhammer ἡ ἐπιγραφή, ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη αὐτῆς. Εἰς πλήρης σχεδὸν διατηρούμενος πύργος μὲ ἀετώματα καὶ ἀσυνήθη, ὑψηλὰ ὑπολείμματα τειχῶν, χρεωστοῦν τὴν μακρὰν διατήρησίν των εἰς τὸ ἀπόκεντρον τῆς κοιλάδος. Κατὰ μῆκος τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Κιθαιρῶνος ἀναβλύζει παντοῦ τὸ ὑπογείως ῥέον ὕδωρ τοῦ Κιθαιρῶνος ἐκ τῆς θαλάσσης. Κοπιαστικὸς δρόμος ὁδηγεῖ ὑπεράνω παραφυάδος τοῦ Κιθαιρῶνος εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα καὶ τὸν λιμένα τοῦ Ἁγ. Βασιλείου, εἰς τὸν μέγαν κόλπον τῆς Λιβαδόστρας. Ὁ τόπος οὗτος φαίνεται ὅτι ἦτο ὁ λιμὴν τοῦ ἤδη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Wheler κατεστραμμένου μεγάλου ὁμωνύμου χωρίου, μία ὥρα ὑψηλότερον ἐπὶ τοῦ Κιθαιρῶνος. Ἴσως ὁ λιμὴν ὠνομάζετο Ἅγ. Βλάσιος, ὄνομα τὸ ὁποῖον σὺν τοῖς ἄλλοις προσάγει ὁ Leake. Σήμερον δὲν ὑπάρχει οὐδεμία οἰκία, ἀλλὰ μικρὰ ἐκκλησία ἐκ τετραγώνων ἀμμολίθων, μὲ τέσσαρας κίονας, τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας καὶ παρ' αὐτὴν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, ὁ ὁποῖος ἑορτάζεται τὴν αὐτὴν ἡμέραν μὲ τὸν Ἅγιον Βλάσιον (10 Φεβρουαρίου). Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος διὰ πληροφορίας.

Ἐκτὸς δύο μεγάλων ὑδριῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέρχεται ὕδωρ, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν δύο τετράγωνα τείχη, κατευθυνόμενα πρὸς τὴν θάλασσαν.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Forchhammer τονίζει τὸ δύσβατον τῆς κοιλάδος καὶ δι' αὐτὰ τὰ ὑποζύγια. Ἠκολούθησεν αὐτὸ διὰ τῶν δύο δυτικῶν παραφυάδων τοῦ Κιθαιρῶνος πρὸς τὴν Ἐρένειαν.

Κατὰ τὸν Bursian (2), βορείως τῶν Παγῶν ἐκτείνεται ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ στενὴ καὶ ἐν μέρει ἑλώδης πεδιὰς μέχρι τοῦ μακρὰν πρὸς δυσμὰς εὐρέως προεξέχοντος ἀκρωτηρίου, τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἤδη εἰς τὴν ὀροσειρὰν τοῦ Κιθαιρῶνος. Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο μὲ τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν προεκτεινομένην δυτικὴν ἀπόληξιν τῶν ὀρέων περιβάλλει ἕνα λίαν εὐρύχωρον λιμένα, τὸ Πόρτο—Γερμανό.

Ὁ Le Bas (3) ἐκ τῶν Ἐλευθερῶν κατὰ μῆκος τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τοῦ Κιθαιρῶνος κατηυθύνθη εἰς Αἰγόσθενα.

Κατὰ τὴν περιήγησιν τοῦ Salvator (4) ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου ἐμφανίζεται τὸ ἀνάκτορον τοῦ Γερμανό, τὰ φρούρια τῶν ἀρχαίων Αἰγοσθένων. Τὸ Γερμανὸ εἶναι πτωχὸν χωρίον ἐκ πεντήκοντα κατοίκων, οἱ ὁποῖοι, κυρίως τὴν Κυριακήν, μεταβαίνουν εἰς τὰ 3 καὶ 30' ὥρας ἀπέχοντα Βίλλια. Ἰδιοκτησία των εἶναι τὰ ἐλαιόδενδρα. Μὲ μίαν λέμβον ἁλιεύουν εἰς τὸν λιμένα πολλὰς μεγάλας pinnas.

---

1) P. Forchhammer, Halkyonia: Wanderung an den Ufern des Halkyonischen Meeres, Berlin, 1857, Sendschreiben an Herrn Geheimen Rath und Prof. Böckh, 15.

2) Bursian, Geographie v. Griechenland, 1862, 381.

3) Le Bas, Voyages en Grèce et en Asie Mineure, Rev. Arch. I 1884, 168.

4) Erzherzog Ludwig Salvator, Eine Spazierfahrt im Golfe v. Korinth, Prag. 1876, 124—125.

Ἐντεῦθεν παράγονται ῥητίνη καὶ ξύλον, τὰ ὁποῖα ἐξάγονται ἐκ τοῦ Γαλαξειδίου καὶ τῆς Κορίνθου.

Ὁ μυχὸς τοῦ λιμένος, ὅπου τις ἀγκυροβολεῖ εἰς 12 ὀργυιὰς ὕδωρ, ἀφίνων δεξιὰ τὴν ὀχύρωσιν, ἔχει ἀπότομον αἰγιαλόν, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου ἐκτείνεται ἐλαιόφυτος ἰσο πέδωσις, περιβαλλομένη ἀπὸ χαμηλοὺς λόφους. Εἰς τὰ κράσπεδά των ὑπάρχουν βράχοι. Εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τῆς ἰσοπεδώσεως ὑψοῦται ὁ ἐκ συσφαιρικῆς μάζης βράχου λόφος τοῦ ἀνακτόρου.

Ὄπισθεν πάλιν τούτου ἐκτείνεται μικρὰ κοιλὰς ἐξ ἐλαιοδένδρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων φύονται ξυλοκερατέαι καὶ δένδρα τοῦ Ἰούδα.

Τρεῖς οἰκίσκοι ἵστανται ἐγκαρσίως δευτέρας κοιλάδος, διὰ τῆς ὁποίας συνδέεται ἐν τῷ μέσῳ μετ' αὔλακος. Τὸ ἀνάκτορον ἔχει σχεδὸν σχῆμα τριγώνου. Ἡ βάσις αὐτοῦ καταλαμβάνει τὸ ὕψος τοῦ λόφου, ἡ κορυφή του ἐκτείνεται μέχρι τοῦ αἰγιαλοῦ. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Salvator δίδει σχετικὴν περιγραφὴν τῶν τειχῶν καὶ ναῶν (1), καταλήγει δὲ μετὰ τὸ ὄρος Δατιχώρια καὶ τὴν ἐλαιόφυτον εἶτα κοιλάδα μὲ τὰς πλινθοκτίστους οἰκήσεις εἰς Τσαστάνι καὶ Παλαιοχώραν (=τὰς ἀρχαίας Παγάς).

Κατὰ τὸν ἱστορικὸν τῶν Μεγάρων Highbarger (2), τὰ Αἰγόσθενα ἦσαν ἡ βορειοτάτη ἐκ τῶν πόλεων τῆς Μεγαρίδος, ἐδέσποζε δὲ ὀρθογωνίου κόλπου τοῦ σημερινοῦ Πορτο—Γερμανό. Πρὸς βορρᾶν ἡ δυτικὴ ἐπιμήκυνσις τοῦ Κιθαιρῶνος, πρὸς νότον τὰ Γεράνια ὄρη.

Ὄπισθεν τῶν Αἰγοσθένων ἐγείρονται ὑψηλοὶ καὶ ἀπότομοι λόφοι, οἱ ὁποῖοι καλύπτονται μὲ πεῦκα καὶ ἔλατα.

Μία ἔκτασις τοῦ δρόμου ἀπὸ Αἰγοσθένων εἰς Κρεῦσιν τῆς Βοιωτίας ἦτο προφανῶς τόσον ἐπικίνδυνος ὅσον ἡ δίοδος τῶν Σκιρωνίδων.

Διήρχετο ἔμπροσθεν τῶν ἀποτόμων βράχων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπέκειτο εἰς τὰς αἰφνιδίας καὶ βιαίας πνοὰς τοῦ ἀνέμου.

Ἡ στρατιὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἔλαβε πεῖραν τοῦ ἐπικινδύνου χαρακτῆρός της κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὑποχωρήσεως ἐκ Βοιωτίας τὸν χειμῶνα τοῦ 379)8.

ΑΙΓΟΣΘΕΝΑ Ταύτισις

Ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία εὑρέθη ὑπὸ τοῦ Leake ἐν μέσῳ τῆς ἀποστάσεως Ἐλευθερῶν—Πορτο - Γερμενό, εἰς τὸ σημεῖον ἔνθα καταλήγει ὁ δρόμος, ὁ ὁποῖος ἀνέρχεται κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰς Παγάς, ἐβοήθησε νὰ προσδιορίσωμεν τὴν τοποθεσίαν τοῦ Μελαμποδείου. Ἡ ἐπιγραφὴ εὑρέθη ἐντὸς ναοῦ, σήμερον δὲ ἀνήκει εἰς τὴν ἰδιωτικὴν συλλογὴν τοῦ M. Prokesch. Ἐξ ἀτελοῦς ἀντιγράφου της ὁ Leake ἠδυνήθη ν' ἀποκρυπτογραφήσῃ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ψηφίσματος τοῦ λαοῦ τῶν Αἰγοσθένων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπολλοδώρου υἱοῦ τοῦ Ἀλκιμάχου τῶν Μεγάρων, χορηγοῦν εἰς αὐτὸν τὰ συνήθη δικαιώματα τῆς προξενείας μὲ τὴν χρῆσιν τῆς νομῆς τῆς περιοχῆς διὰ τὰ κτήνη του καὶ ὅλως τιμητικὴν θέσιν κατὰ τὰς δημοσίας τελετάς. Ἡ καταπράσινος καὶ ἀπομεμακρυσμένη πεδιὰς θεωρεῖται ἡ περιοχὴ τοῦ Μελαμποδείου τῶν Αἰγοσθένων.

---

1) Τετρακιονίους ναοὺς ἰδ. καὶ εἰς β. πρόποδας Ἀκροπόλεως Μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος, εἰς Κωνσταντινούπολιν Μονὴν Παντοκράτορος, εἰς Θεσσαλονίκην Ἁγ Ἀποστόλους καὶ Ἁγ. Αἰκατερίνην, α' ἡμ. 14 αἰ.

2) E. Highbarger, The history and civilization of ancient Megara, Baltimore 1927, σ. 28—9.

3) Le Bas, Voyages en Grèce et en Asie Mineure, Revue Arch. I 1884, 168, Leake, Travels in Northern Greece II 405.

ΑΙΓΟΣΘΕΝΑ—ΠΟΡΤΟ ΓΕΡΜΕΝΟ

Ὁ Στέφανος Βυζάντιος παρατηρεῖ τὴν διαφορὰν τοῦ ἐθνικοῦ τῶν πόλεων Μέγαρα—Αἰγόσθενα, ἂν καὶ ἀμφότεροι οἱ τύποι εἶναι πληθυντικοὶ οὐδετέρων, διότι ἐνῷ τὸ ἐθνικὸν τῶν Μεγάρων εἶναι Μεγαρεύς, τῶν Αἰγοσθένων εἶναι Αἰγοσθενίτης. Εἰς ἐπίρρωσιν τούτου παραθέτει ἀπόσπασμα τοῦ Πολυβίου: «τὸ ἐθνικὸν ὤφειλεν Αἰγοσθενεύς, ὡς Μεγαρεύς. Πολύβιος δ' Αἰγοσθενίτην φησίν, ὡς Γάβαλα Γαβαλίτης».

Ἐκ τοῦ Ἀθηναίου (1) γνωρίζομεν ὅτι «παρὰ Ῥωμαίοις δέ, ὥς φησι Πολύβιος ἐν τῇ ἕκτῃ, ἀπείρηται γυναῖξὶ πίνειν οἶνον. Τὸν δὲ καλούμενον πάσσον πίνουσι. Τοῦτο δὲ ποιεῖται μὲν ἐκ τῆς ἀσταφίδος, καὶ ἔστι παραπλήσιος πινόμενος τῷ Αἰγοσθενίτῃ τῷ γλυκεῖ καὶ τῷ Κρητικῷ».

Ὁ τύπος Αἰγοσθένειος κατὰ τὸν Leake (2) βάσει τοῦ Ἀθηναίου εἶναι ἐσφαλμένος.

Εἴδομεν ὅμως ὅτι ἡ πόλις Αἰγόσθενα, ὡς παραδίδει ὁ Στέφανος Βυζάντιος, κατὰ τὸν Ἀρκάδιον ἐκαλεῖτο **Αἰγοσθένεια**. Ἀπὸ τὸν τύπον ἄρα Αἰγοσθένεια ἐσχηματίσθη τὸ ἐπίθετον Αἰγοσθένειος.

Ἐπιγραφικῶς μαρτυροῦνται καὶ οἱ τύποι Αἰγόστενα καὶ Αἰγοστενῖται μὲ τ (3) ἀντὶ θ.

Τὸ σημερινὸν ὄνομα τῶν Αἰγοσθένων **Πορτο - Γερμενὸ** ἴσως ὀφείλεται κατὰ τὸν Le Bas εἰς ἅγιόν τινα Γερμανόν, ὁ ὁποῖος ἐτύγχανεν ἰδιαιτέρας λατρείας, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Γαλλικῆς κυριαρχίας.

Ὁ Forchhammer καὶ ὁ Salvator δίδουν εἰς τὰς περιηγήσεις τῆς περιοχῆς τὸ ὄνομα ΓερμΑνό.

Δὲν ἀποκλείεται ἡ παραφθορὰ τοῦ Γερμανὸ εἰς Γερμενὸ νὰ ὀφείληται εἰς ἀπομίμησιν τῆς προφορᾶς τῆς ἐθνικότητς ξένου τινὸς ἐκ Γερμανίας, παραμείναντος ἐν τῇ περιοχῇ.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Τὰ Αἰγόσθενα ἀνῆκον εἰς τὴν Μεγαρίδα, συνυφαίνεται οὕτως ἡ ἱστορία των (4) μετὰ ταύτης, πλὴν τοῦ βραχέος διαστήματος τῆς ὑποταγῆς των εἰς τὴν Βοιωτικὴν πόλιν Ὀγχηστόν.

Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Μεγαρίδος Κᾶρες κατέπλευσαν ἐκεῖ ἐκ τῆς Ἀργολίδος. Μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Μεγάρων ἦτο ὁ Κᾶρ. Μετὰ δώδεκα γενεὰς βασιλεύει ὁ Λέλεξ (5) ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Τίς οἶδεν ἐὰν ὑπάρχῃ ἱστορικὸς πυρὴν εἰς τὰς σχέσεις Μελάμποδος καὶ Αἰγύπτου κατὰ τὰς ἀπηχήσεις τῶν μύθων (6)!

Δὲν ἐλλείπει ἀπὸ τὴν Μεγαρίδα ἐπιδρομὴ τῶν Ἰώνων.

Ὁ Μίνως, ὅταν ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, εἶχε καταλάβει τὰ Μέγαρα (7) καὶ ὁ βασιλεὺς των Νῖσος κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Μεγάρων, τὴν Νισαίαν.

---

1) Ἀθήναιος 10.440 § 56.

2) Leake, Travels ἔνθ. ἀνωτ. II σ. 405, παρ' Ἀθηναίῳ 1. 10 c. 11 «Αἰγοσθενείῳ γλύκει (οἴνῳ)». Ἐὰν ὁ Leake συγχέῃ τὴν παρ' αὐτῷ ἀναφερθεῖσαν παραπομπὴν τοῦ Ἀθηναίου πρὸς τὴν τῆς ὑποσ. 1 δὲν τίθεται ζήτημα **Αἰγοσθενείου** οἴνου.

3) IG VII 1.

4) Δι' ἀρχαίαν ἱστορίαν Μεγαρίδος ἰδὲ Στράβωνα 9. 392 κ.ἑ.

5) Ἀξιοπρόσεκτον ὅτι ἡ Καρία π.χ. ἐν Στράβωνι 14. 661 καλεῖται **Λελεγία**.

6) Ἰδ. Κεφάλ. **Μελάμπους**.

7) Ἄγνωστον ἐὰν ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ πορείᾳ τῆς ἱστορίας τὰ Αἰγόσθενα διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τὰ Μέγαρα. H. Tillyard, Two Watch Towers in the Megarid, B.S.A. (12) 1905—6, 108.

Ἀλλ' ἡ θυγάτηρ του Σκύλλα, διηγεῖται ὁ μῦθος, καταληφθεῖσα ὑπ' ἔρωτος πρὸς τὸν Μίνων, ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ πατρός της μίαν χρυσῆν ἢ πορφυρᾶν τρίχα, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξηρτᾶτο ἡ ζωή του, ὁ Νῖσος δὲ οὕτως ἀπέθανε καὶ ἡ πόλις ἐκυριεύθη.

Ἡ χώρα τότε ἦτο συνδεδεμένη μετὰ τῆς Ἀττικῆς μέχρι σχεδὸν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, διότι ἐν Κρομμυῶνι ἵστατο στήλη φέρουσα πρὸς νότον μέν: «Τάδ' ἐστὶ Πελοπόννησος, οὐκ Ἰωνία» πρὸς βορρᾶν δὲ «Τάδ' οὐχὶ Πελοπόννησος, ἀλλ' Ἰωνία».

Ἐπὶ Κόδρου (1068 π. Χ.) ἡ χώρα ἦτο Δωρική, ἐξηρτᾶτο δὲ ἐκ τῆς Κορίνθου. Ἔπειτα ἀπεσπάσθη τὸ ἀνατολικὸν αὐτῆς μέρος καὶ ἀπετέλεσεν ἀνεξάρτητον μικρὰν πολιτείαν, τὴν μόνην καθαρῶς Δωρικὴν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὁποία κατεῖχεν ἐπ' ὀλίγον καὶ τὴν Σαλαμῖνα καὶ ἔπεμψεν εἰς τὸν Βόσπορον τῆς Θρᾴκης, τὸν Εὔξεινον Πόντον κ. ἄ. ἀποικίας.

Ὁ 6ος αἰ. ἦτο διὰ τὴν Μεγαρίδα περίοδος ἐξεγέρσεων καὶ ἀγώνων ἀριστοκρατικῶν καὶ δημοκρατικῶν. Ὁ εἰς ἀριστοκρατικὴν μερίδα ἀνήκων Θέογνις θρηνεῖ τὴν ἧττταν τῆς παρατάξεώς του.

Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους Μεγαρεῖς συμμετεῖχον εἰς τὰς ναυμαχίας τοῦ Ἀρτεμισίου (480 π. Χ.) καὶ Σαλαμῖνος δι' εἴκοσι πλοίων

Μετὰ τὰ Περσικά, διαφοραὶ συνοριακαὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀπόσπασίν των ἐκ τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας καὶ εἰς τὴν ἕνωσίν των μετὰ τῶν Ἀθηνῶν (459 π. Χ.). Ἡ ἕνωσις αὐτὴ διήρκεσε δέκα ἔτη, ἔληξε δὲ μὲ τὴν σφαγὴν τῆς Ἀθηναϊκῆς φρουρᾶς.

Λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Μεγαρίδος δι' αὐτῆς διῆλθον πάντες οἱ στρατοί.

Τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὴν διαφθορὰν τοῦ χαρακτῆρος τῶν Μεγαρέων, ὥστε ἀρχαία παροιμία λέγει περιφρονητικῶς περὶ αὐτῶν : «Μεγαρέων ἄξιοι μερίδος».

Ὁ Ξενοφῶν περιγράφει παραστατικῶς τὴν ὑποχώρησιν ἐκ τῆς Βοιωτίας κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 379—378 τοῦ Λακεδαιμονίου Κλεομβρότου, ἀδελφοῦ τοῦ ἥρωος τῶν Θερμοπυλῶν Λεωνίδου. Κατὰ τὴν πορείαν των ἀπὸ Κρεύσιος εἰς Αἰγόσθενα κατελήφθησαν αἰφνιδίως ὑπὸ θυέλλης. Τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ δύναμις τοῦ ἀνέμου, ὥστε οἱ ἀσπίδες τῶν στρατιωτῶν ἀπεσπάσθησαν τῶν χειρῶν των καὶ πολλοί, ἐκ τῶν ὄνων, οἱ ὁποῖοι μετέφερον τὰ φορτία, κατεκρημνίσθησαν ἐντὸς τῆς θαλάσσης : «Κλεόμβροτος ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν διὰ Κρεύσιος τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ μάλα ἀποροῦντας πότερά ποτε πόλεμος πρὸς Θηβαίους ἢ εἰρήνη εἴη» (1). «Ἀπιόντι . . . ἄνεμος ἐξαίσιος ἐπεγένετο . . . » (2). «Τέλος δὲ πολλοὶ οὐ δυνάμενοι σὺν τοῖς ὅπλοις πορεύεσθαι, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ ἄκρου κατέλιπον λίθων ἐμπλήσαντες ὑπτίας τὰς ἀσπίδας. Καὶ τότε μὲν τῆς Μεγαρικῆς ἐν Αἰγοσθένοις ἐδείπνησαν ὡς ἐδύναντο» (3).

Ἑπτὰ ἔτη βραδύτερον, μετὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον ἧτταν παρὰ τὰ Λεῦκτρα (371 π.Χ.), οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπεχώρησαν πάλιν διὰ τῆς ἰδίας ὁδοῦ. Μὴ ἔχοντες ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ τῶν Θηβαίων εἰρήνην, ἀπέφυγον νὰ διέλθουν διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος, «ἅμα τῇ ἕω» διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ ἔμπροσθεν τῶν κατακτητῶν των καὶ προετίμησαν νὰ ριψοκινδυνεύσουν βαδίζοντες νύκτα διὰ τῆς στενῆς καὶ ἐπικινδύνου ἀτραποῦ ὄπισθεν τοῦ ὄρους: «Μάλα δὲ χαλεπῶς πορευόμενοι, οἷα δὴ ἐν νυκτί τε καὶ ἐν φόβῳ ἀπιόντες καὶ χαλεπὴν ὁδόν, εἰς Αἰγόσθενα τῆς Μεγαρίδος ἀφικνοῦνται» (4).

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας (338 π. Χ.) ἡ Μεγαρὶς ὑποτάσσεται εἰς τὸν Φίλιππον, ὀλίγον δὲ κατόπιν εἰς τὸν Κάσσανδρον.

---

1) Ξενοφῶν, Ἑλληνικά, 5. 4. 16.
2) » » , 5. 4. 17.
3) » » , 5. 4. 18.
4) » » , 6. 4. 26.

Τὰ Μεγαρικὰ Αἰγόσθενα ἦσαν μέλος τῆς ἀρχαίας ἀμφικτυονίας τοῦ Ὀγχηστοῦ τῆς Βοιωτίας, πλησίον τῆς Ἁλιάρτου. Ὁπωσδήποτε ἄρα καὶ οἱ κάτοικοί των ἐλάμβανον μέρος εἰς τοὺς ἐκεῖ τελουμένους ἱππικοὺς ἀγῶνας (1).

Κατὰ τὴν Μακεδονικὴν περίοδον, ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι τοῦ 243 π. Χ., οἱ ἀμφικτίονες συνήρχοντο εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Ὀγχηστῷ.

Ἐπιγραφαὶ ἐκ Μεγάρων καὶ Αἰγοσθένων τῆς ἐποχῆς ταύτης χρονολογοῦνται βάσει τοῦ ἄρχοντος τοῦ Ὀγχηστοῦ (2).

Κατὰ τὸν Foucart ὁ ἄρχων ἐν Ὀγχηστῷ ἦτο «ἄρχων Βοιωτοῖς» (3). Μετὰ τὸ 306 π Χ ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἐτοποθέτησε φρουρὰν εἰς τὰ Αἰγόσθενα, ἔνθα ὑπῆρχον ἐξ στρατηγοὶ καὶ πιθανὸν ἐγένοντο κώμη ὑπὸ πολιτικὴν ἔννοιαν ὑποδιαιρέσεως τοῦ Μεγαρικοῦ κράτους.

Αὐτὸ λέγει καὶ ὁ K. Hanell (4) : Μετὰ τὸ 306 ἐδόθησαν εἰς Αἰγόσθενα πολιτικὸν καθεστὼς καὶ φρουρά, ὅθεν ἀνῆλθον αἱ μεραρχίαι εἰς ἔξ

Ἂς ἴδωμεν καὶ σχετικοῦ περιεχομένου ψήφισμα :

«Ἐπ(ὶ) βασιλέος Ἀπολλοδώρου τοῦ Εὐφρονίου, γραμματεὺς βουλᾶς
καὶ δάμου Δαμέας Δαμοτέλεος, ἐστρατάγουν Δαμοτέλης
Δαμέα, Φωκῖνος Εὐάλκου, Ἀριστότιμος Μενεκράτεος,

. . . . . .

ἐπειδὴ τοὶ Αἰγοστενῖτα(ι) ἀνάγγελον Ζωίλου Κελαινοῦ Βοιώτιον
τὸν ἐπὶ τοῖς στρατιώταις τοῖς ἐν Αἰγοστένοις τεταγμένον ὑπὸ τοῦ
βασιλέος Δαματρίου αὐτόν τε εὔτακτον εἶμεν καὶ τοὺς στρατιώ—
τας παρέχειν εὐτάκτους καὶ τἆλλα ἐ)πιμελεῖσθαι καλῶς καὶ εὐνόως
καὶ ἀξίουν αὐτὸν διὰ ταῦτα τιμαθῆμεν ὑπὸ τᾶς πόλιος,
ἀγαθᾷ τύχᾳ· δεδόχθαι τᾷ βουλᾷ καὶ τῷ δάμῳ στεφανῶσαι
Ζωίλου Κελαινοῦ Βοιωτιου χρυσέῳ στεφάνῳ καὶ εἶμεν
αὐτὸμ πο —
λίταν τᾶς πόλιος τᾶς Μεγαρέων . . . » (5).

Ἡ Μεγαρὶς τὸν 3ον π. Χ. αἰ. ὑπέστη καταστροφὰς ἀπὸ τὴν Γαλατικὴν ἐπιδρομήν.

Ὡς πρὸς τὴν στάσιν τῆς Μεγαρίδος ἔναντι τῶν συμπολιτειῶν ὁ Πολύβιος (6) γράφει : «Μεγαρεῖς γὰρ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐπολιτεύοντο μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἀπὸ τῶν κατ' Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν χρόνων· ὅτε δὲ Κλεομένης εἰς τὸν Ἰσθμόν . . . προσέθεντο τοῖς Βοιωτοῖς μετὰ τῆς τῶν Ἀχαιῶν γνώμης . . . δυσαρεστηθέντες τῇ πολιτείᾳ τῶν Βοιωτῶν αὖθις ἀπένευσαν πρὸς τοὺς Ἀχαιούς».

Ἀπὸ τοῦ 243 π. Χ. μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου Δώσωνος διὰ τοῦ Ἀράτου ἡ Μεγαρὶς ζῇ μίαν νέαν ἐποχήν. Διὰ τῆς προσχωρήσεως ὅμως τῶν Μεγάρων εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ πολιτεύματος συμφώνως πρὸς Ἀχαϊκὰ πρότυπα οἱ Μεγαρεῖς ἀπώλεσαν τὰς Παγὰς καὶ τὰ Αἰγόσθενα, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο αὐτοτελεῖς πόλεις, παραμείνασαι τοιαῦται κατὰ τὰς μαρτυ-

---

1) Ὁμηρ. Ὕμν. εἰς Ἀπόλλ. Πύθιον 52, Ὁμηρ. Β 605, Παυσ. 2, 60, Ἀπολλ. Ῥοδ., Στράβ.

2) Foucart, B. C. H. (4) 1880 σ. 83—4, G. Gilbert, Griech. Staatsalterthümer, 2. σ. 63.

3) Ἔνθ' ἀνωτ.

4) Megarische Studien 1934, 138.

5) Athen. Mittheil. VIII σ. 187 D. Korolkow, Megarische Inschriften.

6) Ἐκ τοῦ Collitz 3, 3096 κέ. ἄρχοντες ἐν Ὀγχηστῷ διετέλεσαν: Ὀνάσιμος, 3097, Ἱππίνος, 3099 Χαρίλαος, 3100 Μνάσων, 3101 Ἀριστοκλῆς, 3102 Θεότιμος, 3103 Δημήτριος, 3104 Κόμμαδος.

7) Πολύβιος 20, 6.

ρίας τῶν ἐπιγραφῶν μέχρι τῶν χρόνων τῶν αὐτοκρατορικῶν, ἂν καὶ ὁ Στράβων καὶ ὁ Παυσανίας θεωροῦν αὐτὰς ὡς περιοχὴν τῶν Μεγάρων.

Ἀμφότεραι αἱ πόλεις ἦσαν αὐθυπόστατα μέλη τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἐνῷ τὰ Μέγαρα περιωρίσθησαν εἰς μικράν τινα περιοχήν (1).

Ἐκ τῆς Βοιωτικῆς ἐποχῆς ἔχομεν σπουδαίας ἱστορικὰς ἐπιγραφὰς καὶ καταλόγους ἐφήβων ἐκ Μεγάρων καὶ ἐκ τῶν Αἰγοσθένων ὡς καὶ σύγχρονα ψηφίσματα ἐξ Αἰγοσθένων (2).

Κατὰ τὸν μεταξὺ Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας καὶ Ῥωμαίων πόλεμον τὰ Μέγαρα παρεδόθησαν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὸν Μέτελλον. Τὸ 146 π. Χ. εὑρίσκοντο ὑπὸ Ῥωμαϊκὴν ἐπιρροήν. Κατὰ τὸν πόλεμον δὲ μεταξὺ Πομπηίου καὶ Καίσαρος ἐτάχθησαν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Πομπηίου (54—57 π. Χ.).

Ἀπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κατάκτησιν τῆς Μεγαρίδος, ἡ ὁποία ἐγένετο τὸν 1ον π. Χ. αἰ, ἡ ἱστορία τῆς περιοχῆς συνυφαίνεται καὶ μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀδριανοῦ, ὡς ἀποκαλύπτει ἡ εὑρεθεῖσα προτομή του. Πρὸ τῆς καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἡ Μεγαρὶς ἐκ τῶν Γότθων τοῦ Ἀλαρίχου, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ σύνδεσις τῶν Αἰγοσθένων μὲ τὸν Κωνσταντῖνον, τὸν υἱὸν τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, ὡς μανθάνομεν ἐξ ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς τῆς πόλεως «Αἰγοσθενειτῶν πρὸς τὸν Φλάβιον Κλαύδιον Κωνσταντῖνον υἱὸν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου».

Τὸν 7ον καὶ 10ον μ. Χ. αἰ. ἡ Μεγαρὶς ὑφίσταται Σλαυικὰς ἐπιδρομάς.

Χαλκᾶ νομίσματα τῶν αὐτοκρατόρων Κων]τίνου Θ' (1143—1180) καὶ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1025—1028) ἐκ Βυζαντινῆς μονῆς τῶν Αἰγοσθένων εἶναι τὰ προστιθέμενα εἰς τὰ μνημεῖα ἱστορικὰ δοκουμέντα(3) τοῦ 11ου καὶ 12ου μ. Χ. αἰ.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 οἱ Μεγαρεῖς ἐδείχθησαν χλιαροὶ καὶ μόνον περὶ τὰ μέσα αὐτῆς ἔλαβον τὰ ὅπλα. Κατ' ἀρχὰς προσεκύνησαν τὸν Κιοσσὲ Μεχμέτ, τέλος δὲ τὸν Κιουταχῆν.

Τὸ στρατηγεῖον τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου κατὰ τὴν Βοιωτικὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1828 εὑρίσκετο εἰς Μεγαρίδα.

Ἡ Μεγαρὶς δέχεται ἐπίσης τὴν βίαν τοῦ Κωλέττη, ὅταν ἐπῆλθε κατ' αὐτῆς, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ σύνταγμα εἰς τοὺς ἀναρχουμένους.

ΤΕΙΧΗ

Καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα, ἐν ὅσῳ αἱ πόλεις ἀπετέλουν αὐτοτελεῖς κρατικὰς μονάδας, ἦτο ἀναπόφευκτος ἡ κατασκευὴ τειχῶν πρὸς περιφρούρησίν των (4).

Αἱ ἀρχαιόταται πόλεις ἦσαν «εὐτείχεις» καὶ «εὔπυργοι». Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἀντεμετώπιζον τὴν ῥώμην τῶν ἐχθρῶν.

Ἐκ τῆς προϊστορικῆς ἤδη ἐποχῆς γνωρίζομεν τρεῖς τρόπους δομῆς τῶν τειχῶν.

Τὰ γνωστὰ ὡς «ἀρχαῖα ὠγύγια τείχη» (5), τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο Κυκλώπια καὶ Πελασγικά, συνίσταντο ἐκ πελωρίων ἀκατεργάστων («ἀργῶν») λίθων, εἰς τοὺς ὁποίους παρενετίθεντο πρὸς συναρμολόγησιν μικρὰ λιθάρια (6).

Κατὰ τὸν ἕτερον τρόπον τὸν πολυγωνικόν, ἐτέμνοντο κατὰ γωνίας, οἱ ὁποῖαι ἐφαπτόμεναι ἀντεστοίχουν ἀκριβῶς.

Κατὰ τὸν ἰσόδομον ῥυθμὸν οἱ λίθοι ἐκόπτοντο παραλληλεπιπέδως, ἐτίθεντο δὲ

---

1) IG VII 188, 223.
2) IG VII 27—29, 207—223.
3) Ὑπὸ τοῦ Καθ. κ. Ἀν. Ὀρλάνδου εἰς ΠΑΕ 1954 σ. 112.
4) Ὁμήρ. λ. 262.
5) Παυσ. Β 16. 25.
6) Παυσ. Β. 25.

τοιουτοτρόπως, ὥστε ἑκάστης σειρᾶς αἱ κάθετοι ἑνώσεις εὑρίσκοντο εἰς τὸ μέσον τῶν λίθων τῆς ἀνωτέρας καὶ κατωτέρας.

Τὸ αὐτὸ τεῖχος ἦτο δυνατὸν ν' ἀποτελῆται ἀπὸ πλείονας τοῦ ἑνὸς ῥυθμοὺς τοιχοποιίας. Οἱ κληροδοτηθέντες ἐκ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἰσόδομος καὶ πολυγωνικὸς ῥυθμός, ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι ἐν χρήσει εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχήν. Ἐνιαχοῦ διαιωνίζεται ἡ χρῆσις τῶν παναρχαίων κυκλωπείων τειχῶν. Κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν ἐνεφανίσθη καὶ ὁ ψευδοϊσοδομικὸς ῥυθμός, μία ἐναλλαγὴ χαμηλῶν καὶ ὑψηλῶν δόμων.

Τὰ τείχη ἠκολούθουν τὸ σχῆμα τῶν πόλεων ἢ τῶν λόφων, τοὺς ὁποίους ὠχύρουν. Δὲν ἦτο ἀσύνηθες ἐντὸς τοῦ ἑνὸς τείχους νὰ ἐγερθῇ καὶ δεύτερον.

Κατὰ τὰς πύλας ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀνυψοῦντο πύργοι. Ἐλέγοντο δὲ καὶ αὐτοὶ ἐφεύρεσις τῶν Κυκλώπων (1).

Πολλάκις ὑπὸ τὰ τείχη κατεσκευάζοντο σύριγγες.

Τὰς μὴ παραλίους πόλεις συνέδεον μετὰ τῶν λιμένων διὰ μακρῶν τειχῶν. Ἡ πόλις τῶν Αἰγοσθένων διῃρεῖτο εἰς δύο μέρη: Τὴν Ἀκρόπολιν ὑπερασπιζομένην ὑπὸ τειχῶν καὶ πύργων καὶ τὴν κάτω πόλιν περιβαλλομένην βορείως τῆς ἀκροπόλεως μέχρι τῆς θαλάσσης δι' ὀχυρωματικῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία διατηρεῖται ἐν καλῇ καταστάσει καὶ μεγαλυτέρᾳ τῶν σωθέντων τειχῶν τελειότητι μὴ ἐξαιρουμένης καὶ τῆς Μεσσήνης. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν Αἰγοσθένων ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ

Ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες. Περιβάλλεται ὑπὸ τείχους, τὸ ὁποῖον ἑνώνει τοὺς ὀκτὼ πύργους της. Τὰ τείχη τῶν Μεγαρικῶν Αἰγοσθένων ἀνήκουν εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ καλύτερον διατηρούμενα τείχη τῆς Ἑλλάδος. Ἔχουν πάχος 12 ποδῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῶν πληροῦται ὑπὸ μικρῶν λίθων καὶ ἀμμοκονίας. Ὑψοῦνται 12 ἕως 16 πόδας εἰς τὸ ἀρχικόν των ὕψος. Ὁ οἰκοδομικὸς ῥυθμὸς τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν μακρῶν τειχῶν εἶναι ὁ αὐτός.

Εἰς τὰ ἑνοῦντα τοὺς πύργους κατώτερα μέρη τῶν τειχῶν ἔχομεν τὴν γνωστὴν «πολυγωνικὴν τοιχοδομίαν» τοῦ 4 αἰ. Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὑπάρχουν διεσκορπισμένα τεμάχια πολυγωνικῆς ἐργασίας Συνίστανται ἐκ σκληροῦ ἀσβεστολίθου τῆς περιοχῆς, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ὀλιγώτερον ἀνθεκτικοῦ συνεσφαιρωμένου βράχου.

Βόρειον τεῖχος

Τὸ βόρειον τεῖχος σῴζεται πλῆρες καθ' ὅλον του τὸ μῆκος. Εἰς μερικὰ σημεῖα ἔχει μέγιστον ὕψος 7 μ., ἐλάχιστον δὲ 4 μέτρα.

Νότιον τεῖχος

Ἐκ τοῦ νοτίου τείχους μόνον λείψανα καθιστοῦν βεβαίαν τὴν γραμμήν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει. Ἀφετηρία της ἦτο ὁ πύργος Α. Διατηρεῖται καλῶς κατὰ μερικὰ μέτρα καθ' ὅλον τὸ ὕψος.

Ἀνατολικὸν τεῖχος

Τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος σῴζεται καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ μῆκός του, μετὰ τῶν πύργων του δὲ προσδίδει μεγαλοπρέπειαν καὶ ἐπιβλητικότητα εἰς ὅλην τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Τὸ τεῖχος εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὴν ὅλην διαμόρφωσιν τοῦ ἐδάφους. Ἀναρριχᾶται εἰς μίαν ἀπότομον βραχώδη κλιτύν, ἡ ὁποία κατέρχεται εἰς τὴν κοιλάδα. Ὑψοῦται ἀπὸ τὸ ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως ἔδαφος εἰς ὕψος 8 ποδῶν. Εἰς τὰς δύο

1) Πλιν. VII 57.

πλευράς του συνίσταται ἀπὸ μεγάλους λίθους πληρουμένους στερεῶς διὰ χαλίκων. Ἐξωτερικῶς μεταξὺ τῶν πύργων Α καὶ Β διατηρεῖται σχεδὸν ἐν ἀρίστῃ καταστάσει, ἀλλ' ἐσωτερικῶς, κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἀναφερθέντος τμήματος, ἡ ἐσωτερικὴ πρόσοψις μετὰ τῶν πληρούντων αὐτὴν χαλίκων κατεστράφη. Ἐν μέσῳ τῶν πύργων Γ καὶ Δ ὑψηλὰ ἐπὶ τοῦ τείχους ἐμφανίζονται ὀπαὶ διὰ δοκούς. Ἐδῶ τὸ τεῖχος, ὑψούμενον ὀλίγους πόδας ὑπεράνω τοῦ στερεοῦ παραγεμίσματος, δεικνύει τὴν ὕπαρξιν ἐστεγασμένης διόδου μεταξὺ τῶν πύργων.

Δυτικὸν τεῖχος

Τὸ δυτικὸν τεῖχος ἔχει κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος μὲ τοὺς ἀρχικοὺς ἢ μὲ ἀνωμάλους λίθους ἐπανακτισθῆ. Οἱ λίθοι οὗτοι προεφύλαττον τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸ ὀλίσθημα. Ἡ πλευρὰ αὐτὴ τοῦ τείχους εἶχεν ἀνάγκην πύλης, διότι αἱ ἄλλαι τρεῖς πλευραὶ αὐτοῦ (βορεία, νοτία καὶ ἀνατολικὴ) ἠγέρθησαν ἐπὶ ἐδάφους ἀποτόμως κατωφεροῦς, σχεδὸν καθέτως τῆς κοιλάδος. Ἔχομεν ἀρκετὰς ἐνδείξεις, διὰ νὰ τοποθετήσωμεν τὴν κυρίαν πύλην ἀμέσως βορείως τοῦ πύργου Στ. Οἱ τρεῖς πύργοι, καίτοι τὸ τεῖχος εἶναι μεταγενέστερον, πιστοποιοῦν ὅτι ἐπανεκτίσθη εἰς τὴν ἀρχικήν του θέσιν. Τμῆμα τούτου εὑρίσκεται πλησίον τοῦ πύργου Ε, ὡς καὶ νοτίως τῆς πύλης τοῦ πύργου Στ, εἰς μῆκος 10 μ.

Πρώιμον Πολυγωνικὸν τεῖχος

Ὡς τμῆμα τοῦ πρωίμου πολυγωνικοῦ τείχους δύνανται νὰ ἐκληφθοῦν καὶ τὰ λείψανα τοῦ σημείου Κ.

Τὸ τεῖχος Κ πολυγωνικὸν ἐκ μεγάλων λίθων εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι μεταγενέστερον τοῦ 6 αἰ. π. Χ. Ἀκολουθεῖ τὸ ἄκρον ἀποτόμου βράχου, τὸ ὁποῖον κατέρχεται εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ ἕως 9 μ. Λόγῳ τῆς θέσεώς του πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι κατὰ τὴν πρώιμον ἐποχὴν ἐχρησιμοποιήθη δι' ἀμυντικοὺς σκοπούς.

ΠΥΡΓΟΙ

Οἱ ὀκτὼ πύργοι (1) ἐμφανιζόμενοι κατὰ πλευρὰς δύο εἰς τὴν βορείαν, τρεῖς εἰς τὴν νοτίαν, τέσσαρες εἰς τὴν ἀνατολικήν, τρεῖς εἰς τὴν δυτικήν, ἀπετελοῦντο ἐξ ὀρθογωνίων τετραγώνων λίθων μήκους 1 μέτρου, ὕψους δὲ καὶ πλάτους ἡμίσεος μ.

Β. πλευρὰ

Δύο πύργοι εἰς τὰς γωνίας στερεοῦνται περὶ τοὺς 10 πόδας εἰς τὸν βράχον. Τὸ ἐσωτερικόν των πληροῦται μὲ χαλικόπετραν. Ἐκ τῶν σῳζομένων πύργων ὁ ἀκραῖος Ε ὡς καὶ οἱ Α καὶ Δ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἐκτίσθη εἰς τὸ πρῶτόν του πάτωμα συμπαγής, μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τοῦ συμπαγοῦς πληρώματος τοῦ τείχους. Πέρα τούτου δὲν σῴζεται.

Ν. πλευρὰ

Ἐλάχιστα ἴχνη σῴζονται ἐκ τοῦ πύργου Η. Μόνον ὀλίγαι σειραὶ πλίνθων. Κατ' ἀναλογίαν ὅμως πρὸς τοὺς πύργους Β καὶ Γ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς συνάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶχε κοῖλον τὸ κατώτερόν του ἐπίπεδον μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τοῦ βράχου.

Ἀνατολικὴ πλευρὰ

Εἰς ἀπόστασιν 50 μ. ὑπάρχουν τέσσαρες πύργοι, ἀνὰ εἷς εἰς ἑκάστην γωνίαν, δύο δὲ εἰς τὸ μέσον. Εἰς αὐτὴν τὴν πλευρὰν ἡ «ἀχίλλειος πτέρνα» εἶναι ἡ μικρὰ κρυπτὴ θυρίς, τὴν ὁποίαν ὑπερασπίζει ὁ πύργος Β.

Οἱ πύργοι Α, Δ βορειανατολικός, καὶ νοτιανατ. τῆς γωνίας εἶναι ἴσως τὸ τε-

1) Μεγαρικὴν πυργοδομίαν μὲ ὁμοίαν ἀπόληξιν εἰς τὰς γωνίας ὡς καὶ μὲ πολεμίστρας κατὰ κανονικὰς σειρὰς ἰδ. εἰς H. Tillyard, Two watch towers in the Megarid, B. S. A. 1905—6, 104. Τετραγώνους πύργους ἔχομεν καὶ εἰς νήσους ὡς εἰς Κέων καὶ Ἀμοργὸν καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς μεταξὺ Οἰνόης καὶ Ἐλευθερῶν.

λειότατον δεῖγμα τῆς ἑλληνικῆς ὀχυρωματικῆς τέχνης. Ἡ περιγραφὴ τοῦ ἑνὸς ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ ἑτέρου. Εἶναι συμπαγής. Ὑψοῦται 11 $^1/_2$ μ. ὑπεράνω τῆς κορυφῆς τοῦ παρακειμένου τείχους καὶ ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου 10 πόδας ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ τείχους, ἤτοι στερεοῦται εἰς τὸν βράχον περὶ τοὺς 20—21 πόδας ἐν ὁμοιομόρφῳ συμπαγεῖ τετραγώνῳ, ἐκφέρεται δὲ τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους 8 πόδας. Ἡ εἴσοδος τοῦ πύργου, 10 πόδες ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ τείχους, γίνεται διὰ στενῆς εὐκόλως ὑπερασπιζομένης θύρας. Εἰς τὸ ὕψος τῆς θύρας ὑποθέτομεν ὅτι ἀνήρχετό τις διὰ κινητῆς κλίμακος, ἡ ὁποία καὶ ἀπεσύρετο ἐν ὥρᾳ πολιορκίας. Οὕτως ἠδύναντο νὰ διατηροῦν τὴν ἄμυναν τοῦ πύργου ὀλίγοι ὑπερασπισταί, ὅταν ἡ Ἀκρόπολις ἐκυριεύετο. Αἱ πλευραὶ αὐτοῦ τετράγωνοι ἐσωτερικῶς ἔχουν μῆκος ὀλιγώτερον τῶν 8 μ. Φωτίζεται ὑπὸ δύο στενῶν ἐπικήκων παραθύρων. Ἀτυχῶς μεταγενεστέρως ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ καλογήρων ἢ ἐρημιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπέχρισαν τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τοίχων. Περιεῖχον δύο δωμάτια, τὸ ἓν ὑπεράνω τοῦ ἑτέρου. Ἡ στέγη πρὸς βορρᾶν καὶ νότον διεμορφοῦτο εἰς ἀετώματα. Ὁ πύργος Α σῴζεται πλήρης καθ' ὅλον τὸ ὕψος τῆς Ν. πλευρᾶς καὶ ἀπολήγει εἰς χαμηλὸν ἐπίπεδον ἀέτωμα.

ΠΥΡΓΟΙ Γ—Δ

Τὸ ὕψος τῶν ἐνδιαμέσων πύργων τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς διατηρεῖται χαμηλότερον. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ τετραγωνόν των (18—19 πόδες), ἴσως δὲν ἦσαν τόσον ὑψηλοί, ὅσον οἱ γωνιαῖοι πύργοι. Ἐκτίσθησαν κοῖλοι ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου ἐδάφους. Εἰς ἀμφοτέρους ὑπάρχουν ὀπαὶ ὑποδοχῆς ξυλίνου πατώματος. Ὁ κατώτερος θάλαμος ἑκάστου ἔχει ὑπὸ τὸ τεῖχος κλίμακα, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πρὸς τὰ κάτω. Τὸ ἀνώτερον πάτωμα εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς κορυφῆς τοῦ στερεοῦ πληρώματος τοῦ τείχους. Τὸ αὐτὸ στερεὸν πλήρωμα τοῦ τείχους ἐκτείνεται μέχρι τοῦ ἀντιστοίχου γωνιαίου πύργου Δ, τὸ κάτω πάτωμα τοῦ ὁποίου, ὡς καὶ τοῦ πύργου Α, εἶναι ἐκτισμένον στερεῶς. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πύργον Α, ἡ εἴσοδος εἰς αὐτὸν ἐπιτυγχάνεται ἀμέσως ἀπὸ τοῦ τείχους, ἔνθα διατηρεῖται μέρος τῆς μιᾶς πλευρᾶς τῆς θύρας. Δὲν σῴζεται τὸ ἀνώτερον μέρος του. Εἰς 8 σειρὰς ἄνω ὑπάρχει πλήρης σειρὰ ὀπῶν διὰ τὰς δοκοὺς τῆς στέγης, μεγαλύτεραι δὲ ὀπαὶ εἰς τὰς παρακειμένας πλευράς. Ὁ πύργος σήμερον ὑψοῦται μόνον ὀλίγον ὑπεράνω τούτων, ἀλλ' εἶναι σαφὲς ὅτι ἀπετελεῖτο ἐκ δύο ὀρόφων, ὡς πιθανῶς καὶ ὁ πύργος Α.

Ἀνατολ. πλευρὰ

Ἐνδέχεται τὰ τείχη νὰ προηγῶνται χρονολογικῶς ὀλίγον τῶν πύργων, διότι ἐντὸς τοῦ πύργου Δ εἶναι μία γραμμὴ πολυγωνικῆς τοιχοποιίας, ἡ ὁποία ὑπονοεῖ ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἢ ἤρχισεν νὰ κτίζηται πύργος κατὰ τὸν τοιχοδομικὸν ῥυθμὸν τοῦ τείχους.

Δυτ πλευρὰ

Ὁ πύργος Ζ ἐξηφανίσθη, ἐξαιρέσει ὀλίγων σειρῶν πλίνθων, ἐκ τῶν ὁποίων συμπεραίνομεν περὶ τῆς ὑπάρξεώς του. Μικρὰ στρῶσις χαλίκων ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὡς ἄλλος ἀκραῖος πύργος ἦτο ἐκτισμένος εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα συμπαγῶς.

Ὁ πύργος ΣΤ' συνίστατο ἐκ διπλοῦ θαλάμου διὰ ἐπικουρικὴν ὑπεράσπισιν ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Ὁ βορειότερος τοῖχος τοῦ μικροτέρου δωματίου εἶναι ἐκτισμένος τετράγωνος καὶ λεῖος. Πρὸς αὐτὸν δὲν συνάπτονται πατώματα τοῦ τείχους ὡς εἰς τοὺς ἄλλους πύργους. Εἶναι τοιουτοτρόπως προφανές, ὅτι δὲν περιεβάλλετο ὑπὸ τείχους. Ἄρα ἐδῶν εὑρίσκεται ἡ πύλη, ἡ ὁποία ἐπεκοινώνει μὲ τὴν κατωτέραν πόλιν. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πύργον βλέπομεν τὴν διάφορον τοιχοδομίαν του ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ τεῖχος. Αἱ πλίνθοι του εἶναι γνήσια ὀρθογώνια κατασκευάσματα, ἐνῷ τὸ τεῖχος πολυγωνικὴ δομὴ τοῦ 4ου αἰ.

Σπήλαια

Πλησίον τοῦ τείχους Κ σημειοῦμεν τὸ σπήλαιον Λ. Ἐκτίσθη μὲ μεγάλους λίθους, εἰς τὴν νοτίαν πρόσοψιν ἔχει ἐγκοπὴν μὲ ἐνδείξεις θύρας ἢ παραθύρων.

Ὅμοιον σπήλαιον ὑπάρχει εἰς τὸ σημεῖον Ρ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, ἀκριβῶς ἄνωθεν τοῦ πύργου Α. Περὶ τῶν σπηλαίων ἐξεφράσθησαν δύο ἀπόψεις. Ἀμφότεραι εὐσταθοῦν, οὐδεμία ὅμως πείθει. Ἴσως ἡ ἀλήθεια «κεῖται ἐν τῷ μέσῳ». Κατὰ τὴν πρώτην τὰ σπήλαια ἀπετέλουν μέρος τοῦ συστήματος τῆς ὀχυρώσεως. Κατὰ τὴν δευτέραν ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ θρησκευτικῶν ὀργανώσεων.

Τὸ σπήλαιον Λ προὐχώρει χωρὶς νὰ δεικνύῃ σημεῖα ἐξόδου, κατηφορίζον ἐλαφρῶς πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Διὰ τῆς σκαφῆς ἤχθη εἰς φῶς μελανόχρωμος κεραμεική. Πάντως οἱ χωρικοὶ νομίζουν ὅτι τὸ σπήλαιον Λ εἶναι εἴσοδος διόδου, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀκροπόλεως μέχρι τοῦ πύργου Α. Πρόκειται περὶ ζώσης παραδόσεως βασιζομένης ἐπὶ γεγονόνων; Ὁ βράχος, ὁ ὁποῖος καλύπτει τὸ σπήλαιον, ἔχει κατὰ τὸ στόμιον θραυσθῆ, ἡ ἀποκάλυψις ὅμως θεμελίων εἰς τὸ στόμιον ἴσως εἶναι ἀπόδειξις ὅτι τοῦτο ἄλλοτε ἦτο τελείως κλειστόν, προσιτὸν μόνον ἀπὸ σημείου τινὸς ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως.

Μεγάλη ὁμοιότης τοῦ σπηλαίου Λ πρὸς τὸ σπήλαιον Ρ καθιστᾷ πιθανὴν τὴν ἐκδοχήν, ὅτι ἀμφότερα ἐξυπηρέτουν ὁμοίους σκοπούς, ἐνῷ ἡ ἀντιπαραβολὴ τοῦ σπηλαίου Ρ πρὸς τὸν πύργον Α προσδίδει βαρύτητα εἰς τὴν παράδοσιν τῶν χωρικῶν μας. Ἂν καὶ δύσκολον, ἂν ὄχι ἀδύνατον ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἱεραὶ ὀργανώσεις συνδέονται μὲ τὸ σπήλαιον, πρέπει ἐν τούτοις νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ Αἰγόσθενα ἦσαν κέντρον λατρείας τοῦ Μελάμποδος, λατρείας δὲ ἐν πολλοῖς συγγενοῦς πρὸς τὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, Ἀμφιαράου, Τροφωνίου, ἥτις ἐνδέχεται νὰ ἐδράζεται καὶ ἐν σπηλαίοις.

Δυστυχῶς, ὁ Παυσανίας ἀναφέρων βωμὸν καὶ ἄγαλμα τοῦ Μελάμποδος Β, 44, 5 δὲν περιέγραψε τὴν θέσιν των.

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔκτιζον τοὺς ναοὺς των ἐπὶ τῶν τόπων λατρείας τῆς ἀρχαιότητος καὶ μάλιστα μετέτρεπον αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπίκεντρον τῆς ἀρχαίας λατρείας εἰς κατοικητήριον τῆς θεότητός των, ἀξιοπρόσεκτα εἶναι τὰ γειτνιάζοντα πρὸς τὸ σπήλαιον λείψανα βυζαντινῆς ἐκκλησίας. Ὁ προσανατολισμός της εἶναι ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Δυσμάς. Ἔχομεν ἄραγε συνέχειαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου λατρείας ἄλλων θεοτήτων; Ἡ ὕπαρξις ὅμως δύο σπηλαίων; Ἐξυπηρέτουν ἀμφότερα τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἢ ὄχι;

Κάτω πόλις

Τὸ μακρὸν τεῖχος τῆς κατωτέρας πόλεως ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν ΒΔ γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐκτείνεται δὲ μέχρι τῆς θαλάσσης. Τετράγωνοι πύργοι ὁμοίας κατασκευῆς πρὸς τοὺς πύργους τῆς Ἀκροπόλεως τοποθετοῦνται ἀνὰ διαστήματα κατὰ μῆκος 60 μ.

Οἱ πύργοι οὗτοι δὲν διεφύλαξαν ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν καὶ μόνον τρεῖς εἶναι πλήρεις μέχρι τοῦ πρώτου πατώματος ἢ καὶ ἄνω τούτου. Ἐξ αὐτῶν ὁ εἷς εἶναι συμπαγὴς εἰς τὸ κατώτατον πάτωμα (ζ), ὁ ἕτερος εἰς τὴν βάσιν του κοῖλος (τ).

Ἀξιοπρόσεκτος ὅμως εἶναι ὁ πύργος μὲ τὴν διασωθεῖσαν πύλην, ἡ ὁποία κατεσκευάσθη εἰδικῶς διὰ τὴν ἄμυνάν του. Συνίσταται ἐκ τριῶν θαλάμων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἐξωτερικὸς εἶναι κατὰ τὸ κατώτερον πάτωμά του συμπαγής, προεκτείνεται δὲ ὡς οἱ τῶν ἄλλων πύργων καὶ πέρα τοῦ κυρίου τείχους. Ὁ χῶρος μεταξὺ τῶν πύργων καὶ τῆς ἐστρογγυλευμένης γωνίας ἐντὸς τῆς πύλης συνίσταται ἐκ δύο θαλάμων, οἱ ὁποῖοι χωρίζονται διὰ τείχους εἰς τὸ Α. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ θάλαμοι ἐκτίσθησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, μὲ εἴσοδον εἰς τὴν ἐστρογγυλευμένην γωνίαν. Τὸ τεῖχος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο σήμερον καὶ εἰς ὕψος τριῶν σειρῶν πλίνθων παρουσιάζει τελείαν γω-

νίαν. Οὐδὲν ἴχνος τείχους συνάπτεται πρὸς τοῦτο, ἀλλ' ἐκ τοῦ σχήματός του φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁμοία ἐστρογγυλευμένη γωνία συνεπλήρωνε τὸν θάλαμον. Ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς τῆς πόλης ὑπῆρχεν ἕτερος θάλαμος, ἐκ τοῦ ὁποίου διατηρεῖται εἷς τοῖχος ὡς καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ παρακειμένου.

Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τείχους ὑπῆρχον μία ἢ δύο πύλαι. Εἰς τὸ σημεῖον Χ ὑπῆρχον θεμέλια δύο θαλάμων, ἀνὰ εἷς εἰς ἑκάστην πλευρὰν ἀποτυπώματος ἁμάξης, γνωστοῦ καὶ ἐκ τῆς πόλεως ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως, κατὰ πλάτος τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ.

Ἴσως ὑπῆρχε πύλη ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς ἀκροπόλεως, ἂν καὶ ἡ συνύπαρξις ἑτέρας γειτονικῆς πύλης καθιστᾷ τοῦτο ἀδύνατον Πάντως ἐξέτασις τοῦ καταλειφθέντος τμήματος τοῦ τείχους εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς Ἀκροπόλεως δεικνύει ὅτι ὁ τεῖχος τοῦ πύργου δὲν συνήπτετο πρὸς αὐτό.

Ὑπάρχουν ἐνδείξεις τεχνητῆς ἰσοπεδώσεως τοῦ ἐδάφους ἐξωτερικῶς εἰς τὴν κατωφέρειαν. Τὸ ἀπόκρημνον τῆς κατωφερείας ἀπὸ τοῦ δρόμου κάτω μέχρι τῆς πύλης εἰς τὸ δυτικὸν τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως καθιστᾷ ἀναγκαίαν ὑπόθεσιν ὑπάρξεως ἑτέρου δρόμου προσεγγίσεώς της.

Εἶναι μᾶλλον ἀπίθανος ἡ ὕπαρξις θαλασσίου τείχους κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς. Οἱ παρ' αὐτὴν πελεκημένοι λίθοι εἶναι φυσικώτερον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἀνῆκον εἰς ἀποβάθραν πλοίων. Τὰ τείχη ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἐπικοινωνίας διὰ τῆς θαλάσσης. Ἡ θάλασσα, ὡς ἐμφανίζεται ἀπὸ ἐγκοπᾶς τοῦ βράχου, ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὰ ξηρὰ νεώρια τοῦ λιμένος τῆς Μουνιχίας, τὰ ὁποῖα κεῖνται εἰς παραλλήλους γραμμὰς πρὸς τὴν θάλασσαν. Πελώριοι ὀγκόλιθοι εἰς τὸ σημεῖον τῶν τειχῶν ἴσως δηλοῦν ὅτι τὰ νεώρια ἀπεκόπτοντο τῆς πόλεως ἐν καιρῷ πολιορκίας.

Διασχίζοντες τὸν ποταμὸν κάτωθεν τοῦ σπηλαίου Λ εὑρισκόμεθα πρὸ λιθίνου ὀχυροῦ, ὁμοίου πρὸς τὰ ἠρειπωμένα τείχη Νορμανδικῶν ἢ Μεσαιωνικῶν κάστρων τῆς Ἀγγλίας.

Εἰς τὴν ἰδίαν γραμμὴν κάτω, ἐκ τοῦ νότου πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπαντῶμεν ἐπὶ τόπου πολάκις ἡμιτεθλαμμένους εἰς τὴν γῆν λίθους τῶν «τειχῶν». Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ πρόκειται περὶ πλευρᾶς πύργου ἐκτισμένης κατὰ τὸν ῥυθμὸν τῶν τειχῶν. Κάτωθεν τοῦ σημείου Λ πρὸς βορρᾶν τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ συναντῶμεν ἀντέρεισμα τοῦ βράχου μὲ ἀνωμάλως κεκομμένας τὰς βαθμίδας. Ἀπολήγει δι' ὀξέως τεχνητῶς κοπέντος ἄκρου εἰς τὸν ποταμόν.

Ἐνταῦθα σημειοῦται γραμμὴ ἀναλημματικοῦ τείχους. Τὸ βόρειον τοῦτο τεῖχος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς τὰ μακρὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἐπικοινωνίας μετὰ τῆς θαλάσσης. Ποία ὅμως ἡ ἀνθεκτικότης ἑνὸς ἁπλοῦ τείχους; Θὰ ἦτο μοναδικόν, νὰ διεσώθη ὁ εἷς μόνον ἐκ τῶν τοίχων του, ἐνῷ ὁ ἕτερος ἐξηφανίσθη χωρὶς νὰ καταλίπῃ ὀχυρόν τι ἐκ λίθων!

Λατρεῖαι

Ὑπὸ τῶν Αἰγοσθενιτῶν ἀπελάμβανον τιμῆς ὁ Ἡρακλῆς ((IG VII 213, Πλουτάρχ. Ἠθικὰ σ. 285) (Ἡράκλειον ἀναφέρεται εἰς μεταγενεστέραν ἐπιγραφὴν τῶν Αἰγοσθένων, χρονολογουμένην περὶ τὸ 212 π. Χ.) ἡ Ἄρτεμις κυνηγέτις (1) ὁ Ποσειδώνιος (2)

---

1) F. Imhoof - Blumer P. Gardner, Numismatic commentary on Pausanias σ. 59, ἔνθα ἀναγράφεται νόμισμα ἐποχῆς Σεπτ. Σεβήρου, ἰδ. Ann. d. Inst. 1866. 336.

2) IG. VII ἀρ. 43. G. Dittenberger IG. Megaridis Oropiae, Boeotiae. Ἀγαθῇ τύχῃ. | Ἀνατίθησιν Ἀρέτη Ἀριστάνδρου Ποσει | δωνίῳ καὶ τῷ κοινῷ τῶν Αἰγοσθενιτῶν | τοῦ κήπου τὸ ἥμυσυ, ἀγοράσασα παρὰ | τῶν Αἰγοσθενιτῶν δραχμῶν χιλίων, | τὸ πρὸς θάλασσαν, καὶ ποιεῖ τέμενος | Ποσειδώνιον. τοῦ δὲ τεμένους τούτου | [τὸν γιγνόμενον] φόρο[ν] λ[αμβά]νον-

πιθανῶς ἡρωολατρεία—τέμενος, θυσία, ἀγών—κατ' ἐξοχὴν δὲ ὁ Μελάμπους. Ἐξ ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης πρὸς βορρᾶν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως «Αὐρήλιοι Ζήνων καὶ | Ἀπολλωνία σὺν τοῖς | τέκνοις κατὰ εὐχ[ὴν] τὸ προνάϊον τοῖς | θεοῖς ἐκ τῶν ἰδ | ἰων ἐποίησαν (1). Εἰς ποίους ὅμως θεούς;

Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Παυσανίου καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν, ἐν Αἰγοσθένοις δὲν ὑπῆρχε μαντεῖον, ἀλλὰ τὸ ΜΕΛΑΜΠΟΔΕΙΟΝ, «Μελάμποδος τοῦ Ἀμυθάονος . . . ἱερόν (2).

Ποῦ ὅμως ἔκειτο τοῦτο; Ποία ἡ μορφή του;

Ὑπόθεσις τοῦ Benson ἐκφράζει τὴν ἄποψιν ὅτι τὰ σπήλαια τοῦ τείχους συνδέονται διὰ τῆς αὐτῆς λατρείας. Τὸ **Μελαμπόδειον** λοιπὸν ἦτο ἐντὸς σπηλαίου;

Ἄλλην εἰκόνα σχηματίζομεν περὶ αὐτοῦ ἐκ τοῦ τοπικοῦ νομίσματος Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου μὲ τὴν ἐπιγραφὴν **Αἰγοσθενι [ων]**, ἔνθα ἀπεικονίζεται κυκλικὸν οἰκοδόμημα καὶ δένδρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἑλίσσεται ὄφις.

Ἡ ὕπαρξις δένδρου καὶ ὄφεως ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἴσως εἶναι ἀπόδειξις ἐπαρκής, ὅτι πρόκειται περὶ μνημείου, τοῦ γνωστοῦ τάφου τοῦ Μελάμποδος,

Ἐπὶ τοῦ ἑτέρου νομίσματος τοῦ Γέτα νήπιον θηλάζεται ὑπὸ αἰγός (3). Ὁ Head (4) διερωτᾶται ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ βρέφους Μελάμποδος καὶ τοῦ Μελαμποδείου, ἐνῷ οἱ F. Imhoof—Blumer, P. Gardner (5) θέτοντες τὴν αὐτὴν ἐρώτησιν παρατηροῦν ὅτι δὲν ὑπάρχει παράδοσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Μελάμπους νὰ ἐθηλάσθη ὑπὸ αἰγός, χωρὶς τοῦτο νὰ εἶναι ἀπίθανον. Ὁ Roscher (6) ἐπαναλαμβάνει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Wilamowitz (7) περὶ ἐκθέσεως, ὅτε ἦτο νήπιον, τοῦ «θεοῦ πατρῴου» τῶν Αἰγοσθένων κατὰ μὴ διασωθεῖσαν μυθικὴν παράδοσιν. Τοῦτο ὑποδηλοῖ τὸ νόμισμα τῶν Αἰγοσθένων. Δὲν δέχεται τὴν γνώμην τοῦ Wilamowitz ὅτι ἡ αἶξ ἐτυμολογεῖ μόνον τὸ τοπικὸν ὄνομα Αἰγόσθενα—ist kaum anzunehmen—διότι συναπεικονίζεται ἐπὶ τοῦ νομίσματος τὸ παιδίον. Πλὴν ἦτο δυνατὸν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως νὰ συνετέλεσεν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ μύθου.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀνάλογοι διηγήσεις περὶ ἐκθέσεως καὶ διαθρέψεως ὑπὸ ζῴων ἐπλάσθησαν περὶ ἐξόχως προικισθέντων ἀνδρῶν καὶ ὁπωσδήποτε τὸ νόμισμα ἀναφέρεται εἰς σημαίνοντα ἰθαγενῆ τῶν Αἰγοσθένων. Κατ' ἐξοχὴν τοιοῦτος διὰ τὰ Αἰγόσθενα ὑπῆρξεν ὁ Μελάμπους. Πρὸς αὐτὸν θυσιάζουν ὡς εἰς θεὸν λέγει, ὁ M. Nilsson (8), διότι ἐν ἐπιγραφῇ (9) ἐδόθη εἴς τινα μοῖρα ἐκ τῆς θυσίας τιμῆς ἕνεκεν.

[τε]ς οἱ | Αἰγοσθενῖται προστιθέτωσαν πρὸς τὸ | ἀ[ρ]γύ[ρ]ιο[ν τ]ὸ εἰς τὴν θυσίαν ἀν[α]λισκὸ | μενον, ἢ[ν α]ὐτοὶ ἐψηφισμένοι εἰσὶν | θύειν Ποσειδωνίῳ καὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα | τὸν τιθέμενον ἐν τῇ θυσίᾳ τῇ Ποσει | δωνίου, καὶ ποιούντ[ωσ]αν τήν τε θυσίαν | καὶ τὸν ἀγῶνα λαμπρότερον. Σοφοκλ. Οἰδ. Κολ. 1494: Ποσειδαονίῳ θεῷ.

1) IG VII 225.

2) Παυσ. 1. 44. 4—5, IG VII 307, Collitz, Samml, d. griech. Dialektinschr. 3, 3093.

3) (E. Geta) Ann. dell. Inst. 1866, 336. Ὁ A. B. Cook Class. Rev. 8 (94) 381 κέ. προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ τὸν Μελάμποδα ὡς θεὸν τῶν αἰγῶν. (Ὁ Γέτας ἦτο υἱὸς καὶ συμβασιλεὺς τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ εἶτα τοῦ ἀδελφοῦ του Καρακάλλα. Ὁ πλήρης αὐτοῦ τίτλος εἶναι: Imperator Caesar P. Septimius Geta Augustus).

4) Historia Numorum, 392.

5) A numismatic commentary on Pausanias, 58.

6) Mythol. Lexikon Ἄρθρ. Melampus 2572.

7) Isyllos v. Epidauros 177.

8) Griechische Feste v. religiöser Bedeutung mit Ausschluss der Attischen, Leipzig 1906, 460—461.

9) IG VIII 223 στ. 20. Ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν τῷ Μελάμποδι ἰδ. ἐν IG VII 224.

Εἰς Αἰγόσθενα ἐτελοῦντο ἀγῶνες, τὰ Μελαμπόδεια, πρὸς τιμήν του (1).

Αἱ τιμητικαὶ διακρίσεις τῶν ἀξίων ἀγωνιστῶν ἦσαν μεγάλαι. Προξενεία, μερὶς ἐκ τῶν Μελαμποδείων καὶ ἐκ τῆς θυσίας, συνεχὴς εὔνοια τοῦ δήμου, ἀτέλεια.

Ψηφίσματα προξενείας

Αἱ παρατιθέμεναι ἐπιγραφαὶ εἶναι συγχρόνως χαρακτηριστικαὶ διὰ τὴν γλῶσσαν τῶν Αἰγοσθενιτῶν μετὰ Βοιωτισμῶν.

Ψήφισμα προξενείας πρὸς τιμὴν τοῦ ἀγνώστου ἐθνικότητος Περιγένους (2).

«Ὁ δεῖνα] Ἀριστοκ | ρίτου ε]λεξε προβεβωλευμένον εἶμεν αὐτῶι
Ἐπει]δὴ παργενόμενος Περιγέν[ης . . . ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τοῦ]
Μελάμποδος ἀγώνισται ἀξίως τοῦ [θεοῦ, δεχόχθαι τῶι]
δάμωι πρόξενον εἶμεν καὶ εὐεργέταν [Περιγένην]
ταν τᾶς πόλιος Αἰγοσθενιτᾶν καὶ κα]λέσαι αὐτόν . . .]
νιο . . . δίδοσθαι δὲ καὶ μερίδα ἐκ [τῶν Μελαμποδείων]
καὶ κατ' ἐνι[αυ]τὸν ἕκαστον ἀπὸ τᾶ]ς θυσίας (;) λαμβάνειν]»

Ψήφισμα προξενείας καὶ ἀναγραφῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ εὐεργέτου Μένωνος «Χαλειέως» εἰς στήλην τοῦ Μελαμποδείου (3).

«Νικίας Διονυσίου ἐλ[ε] | ξε· προβεβωλευμένον εἶμεν
αὐτοί, ἐπειδὴ πολέμα[ρ]χος Μένωνος Χαλεὺς
εὐεργέτας ἐὼν διατελῖ | τᾶς πόλιος Αἰγοσθενι-
τᾶν, δεδόχθαι τῷ δά | μῳ, πρόξενον εἶμεν
καὶ εὐεργέταν τᾶς πόλι | ος Αἰγοσθενιτᾶν,
ὑπάρχειν δὲ αὐτῷ, καθάπερ | καὶ τοῖς
ἄλλοις προξένοις καὶ εὐεργέταις· τ[οὶ]
δὲ πολεμάρχοι, ἐπεὶ κα τὸ ψάφισμα
κυρωθέ[ηι], | ἀναγραψάντω εἰς στάλαν ἐν
τοῖ Μελαμπο | δείοι».

Ψήφισμα προξενείας πρὸς τιμὴν Θεοφάντου Εὐδαίδου Σικυωνίου καὶ παροχῆς ἀτελείας (4).

«Διόδωρος Ὀνασί[μου ἢ ωνος | ἔλεξεν] αὐτῶι [προβεβωλευμέ]νο[ν] εἶ[μ]εν· ἐπειδὴ Θεόφαν[τος] Εὐδαίδο[υ] Σι[κυ]ώνιος εὔνοιαν ἔχων διατε | [λεῖ ε]ἰς τὰν πόλιν το[ύς] τε παραγ[ε]νομένους || [πολίτας], δεδόχθαι τ[ῶ]ι, δάμωι Θε[ό]φαντον | [Ε]ὐ[δαίδου] Σι[κυ]ώνιον πρόξενον εἶμεν | [καὶ] ε[ὐ]εργέταν τᾶς πόλιος Αἰγοσθενιτᾶν | [κ]αὶ [αὐ]τὸν καὶ ἐγγόνους, καὶ εἶμεν αὐτοῖς | ἀτέλειαν καὶ κατὰ γᾶν καὶ [κ]ατὰ θάλατ || ταν [ἐν εἰράναι καὶ ἐν π]ο[λεμ]ω [ι καὶ] τἄλλα πάν | τ[α], ὅσα [π]ε[ρ] κα[ὶ τ]οῖς ἄλλοις π[ρ]οξένοις καὶ εὐ | εργέταις».

Ψήφισμα πρὸς τιμὴν τῆς πόλεως τῶν Σιφείων πρὸς παραχώρησιν κοινῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς θυσίας τῆς πόλεως τῶν Αἰγοσθενιτῶν (5).

«Νικίας Διονυσίου ἔλεξε· προβεβωλευμένον | [ε]ἶμεν αὐτοῖ, ἐπιδή ἐστι τῆ πόλι Σιφείων προ | [ὑ]πάρχωσα εὔνοια ἐκ προγόνων, κὴ ἐν προεδρίαν | καλῖ ἁ πόλις Ἠγοσθενιτάων ὁπόττοι κα παρί | ωνθι Σιφείων, κατὰ ταὐτὰ δὲ κὴ τοὶ Σιφεῖες τὰς | αὐτὰς τιμὰς ἐκτεθήκανθι Ἠγοσθενίτης, κὴ ἑ | [π]ὶ τὰς κοινὰς συνόδως καλέονθι τὼς παργι

1) Collitz, Samml. d. Griech. Dialektinschr. 3093, 3094, IG VII 219, 223.

2) G. Dittenberger Inscript. Graecae Megaridis, Oropiae. Boeotiae VII 219, Collitz ἔνθ' ἀνωτ. 3.3093 B.C.H.IX(1885) 318 F. Durrbach, Inscriptions d'Aegosthènes et de Pages.

3) Collitz 3. 3091, IG VII 208.

4) H. Collitz · F. Bechtel, Samml. d. griech. Dialectinschr. 3, 3092.

5) IG VII 207, Collitz ἔνθ' ἀνωτ. 1145, Cauer, Delectus Inscr. Graec. No 283.

νυ | μένως· ὅπω[ς] ὦν φανερὸν ἶει ὅτι τὰν ^μόνοι | αν διαφυλάττι τὰν ἐκ τῶν προγόνων παρδοθεῖ | σαν ἁ πόλις Ἠγοσθενιτάων πότ τὰν πόλιν Σιφε | ίων, δεδόχθη τοῖ δάμοι, ὁπόττοι καὶ παργινύ | ωνθη Σιφείων ἐν τὰς κοινὰς θυσίας ἃς δαῖζοι ἁ πο | [λ]ις, ὑπαρχέμεν αὐτοῖς καθάπερ κὴ τοῖς πολ | ίτης· τοὶ δὲ πολέμαρχοι, ἐπὶ κὰ τὸ ψήφισμα κου | [ρ]ωθείη, ἀνγραψάνθω τὸ ψάφισμα ἐν στάλαν ἐ[ν] | τοῖ Μελαμποδείοι».

Ψήφισμα προξενείας πρὸς τιμὴν Ἀπολλοδώρου Ἀλκιμάχου Μεγαρέως καὶ παραχωρήσεως μερίδος ἐκ τῶν Μελαμποδείων (1).

«. . . ἐπὶ δὲ βασιλέως ἐν Αἰγοσθέ[νοις Ἡρά] | κωνος, μηνὸς τρίτου, . . . ἐπειδὴ Ἀπολ[λόδω]ρος Ἀλκιμάχου Μεγαρεὺς εὔ[νους] | ἐὼν διατελεῖ τῷ δάμῳ τ[ῷ Αἰ] | γοσθενιτᾶν καὶ χρείας παρέ[χεται] | καὶ κοινᾷ καὶ καθ' ἰδίαν τοῖς δε[ομέ] | νοις τῶν πολιτᾶν ἀεί τινος ἀ[γαθοῦ | π]α[ραίτι]ος γενόμενος, ἀγαθᾷ τύχ[ᾳ δεδό] | χθαι τᾷ [βουλᾷ κα]ὶ τῷ δάμῳ, πρό[ξε] | νον εἶμεν αὐτὸν καὶ [ἐκ]γόν[ους] | τᾶς πόλιος Αἰγοσθενιτᾶν· εἰ[μεν δὲ] | αὐτῷ ἔγκτησιν γᾶς καὶ οἰκία[ς καὶ] | τὰ ἄλλα πάντα ὅσα καὶ τοῖς ἄλλ[οις] | π[ρ]οξένοις ὁ [νό]μο[ς] κε[λ]εύει· εἶμε[ν δὲ] | αὐτῷ καὶ ἐπινομίαν. ἐπεὶ δὲ κα [δό | ξ]ῃ, ἀναγραψάντω οἱ δ[αμ]ιοργοὶ εἰ[ς στὰ] | λαν λιθίναν ἐν τῷ ἱ[ερῷ] τοῦ Με[λάμ | ποδος δίδοσθαι δὲ [καὶ] μερίδα α[ὐτῷ ἐ]κ τῶν Μελαμποδείων καὶ καλ]εῖσθαι] | αὐτὸν εἰς προεδρίαν, καθάπερ [κα | ὶ τ]οὺς ἄλλους προξένους».

Ἕτεραι ἐπιγραφαί

Ἐξ ἐπιγραφῶν γνωρίζομεν καὶ ὀνόματα ἐφήβων ἐγγεγραμμένων εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς καταλόγους (2).

«ἐξ ἐφήβων ἐν πελτοφόροις ἀπεγράψατο».

Ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῶν Αἰγοσθένων γνωστὴ καὶ ἡ «Μελαμποδώρα Ἀχέλωνος».

Εὑρήματα

Πλὴν τοῦ μαρμαρίνου Ποσειδῶνος, ὁ ὁποῖος εὑρέθη πρὸ τετάρτου περίπου τοῦ αἰῶνος εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀγ. Βασιλείου, ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης γενομένων ἀνασκαφῶν δὲν εὑρέθη ἄλλο τι τὸ ἀξιόλογον.

Ἐκτὸς τῆς πόλεως πολλαὶ δοκιμαστικαὶ ὁπαὶ ἠνοίχθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν τεσσάρων κοιμητηρίων. (Δύο βορείως καὶ δύο νοτίως τῆς πόλεως). Τὰ εὑρήματα προκαλοῦν μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον. Τὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ ΝΔ κοιμητηρίου ἔκειντο παρὰ τὴν πλευρὰν τοῦ τελευταίου Ῥωμαϊκοῦ τείχους. Ὅτε ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κοιμητηρίου ἐκτίσθη Ῥωμαϊκὴ villa ἐγένετο σχετικὴ κάθαρσις τούτου. Ὡς ἦτο φυσικόν, τὰ εὑρήματα ἀπεκαλύφθησαν χωρὶς στρωματογραφικὴν διάκρισιν.

Εἰδώλια

Εἰς τὰ πρωιμοτέρας ἐποχῆς λείψανα ἀνήκουν δέκα εἰδώλια 1—10 ἰντσῶν. Εἶναι ἐπιμήκη τεμάχια πηλοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ρὶς καὶ χεῖρες ἐδηλώθησαν διὰ νύξεως. Τὰς χεῖρας νοοῦμεν κρεμαμένας κατὰ τὰς πλευράς. Εἰς ἕκαστον εἰδώλιον ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς ἦτο κοίλη, ὡς ἐὰν ἀντεγράφη ἐξ ἀκατεργάστου πρωίμου τοιούτου, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἐχέοντο σπονδαί. Πρβλ. τὰ λίθινα εἰδώλια τῆς «Ἀμοργοῦ», ἂν καὶ ταῦτα ὁμοιάζουν περισσότερον πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα.

---

1) Collitz ἔνθ' ἀνωτ. 3. 3094. IG VII 223. Cauer Delectus, Delectus Inscr. Graec No 104. Leake, Travels in Northern Greece 405.

2) Le Bas - Foucart Inscript. de Péloponnése 4, 5, 7a, B.C.H. (IX) 1885, 321, Collitz 3, 3096—3104. Διὰ τὰ ψηφίσματα τοῦ Μελαμποδείου ἰδ. καὶ Le Bas - Foucart ἔνθ' ἀνωτ. 1, 2, 12

3) IG VII 232, Le Bas - Foucart, ἀρ. 8_2.

Χωρὶς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα κατὰ πόσον τὰ εἰδώλια ταῦτα παριστοῦν θεότητα προστατεύουσαν τὴν φύσιν, τὴν βλάστησιν, τὴν εὐφορίαν ἐν γένει, εἰσερχόμεθα εἰς τὸν ἕτερον τύπον εἰδωλίων τῶν Αἰγοσθένων ἐξ ὀπτῆς γῆς (terracotta.)

Ἀποτελοῦν περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ εὑρεθέντος καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος τύπου τῆς καθημένης θεᾶς.

Εἰς τὸν ἀρχαιότερον τύπον χεῖρες καὶ πόδες ἐλλείπουν. Δύο ὀρθογώνιαι προεξοχαὶ εἰς τὰ πλάγια τῶν γονάτων δηλοῦν τοὺς βραχίονας τοῦ καθίσματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο βραχίονας καὶ δύο ὀπισθίους πόδας. Μεταξὺ τῶν πρωιμωτέρων καταλέγεται ἁπλοῦν λίαν λεπτὸν προσωπεῖον, ἄνευ προσπαθείας σχηματισμοῦ τῶν μελῶν. Ἡ «φούστα» πίπτουσα ἀπὸ τῶν γονάτων, καθ' ὁμοιόμορφον γραμμήν, καταλήγει εἰς μίαν εὐθεῖαν ἄνω τῶν ποδῶν. Τὸ σῶμα ὁμοίως ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω ἐπίπεδον ἔχει τὸ αὐτὸ πάχος μὲ τὴν «φούσταν». Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὑπάρχει πόλος ἢ στεφάνη.

Ὡς δύο πόδες καθίσματος προβάλλουν οἱ πόδες εἰς τὸ σημεῖον διαχωρισμοῦ ἀπὸ τῆς συμπαγοῦς μορφῆς τῶν ἰσχίων, σχηματίζοντες μετὰ τῆς «φούστας» γωνίαν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ὅλη μορφὴ ἀναπαύεται ἐπὶ τῶν ποδῶν καὶ τῆς μετ' αὐτῶν ἐσχηματισμένης γωνίας τῆς «φούστας», ὡς ἐπὶ τριπόδου βάσεως.

Ὁ ἑπόμενος τύπος δεικνύει τὴν μορφὴν συμπαγῆ. Ὑπάρχουν προσπάθειαι σχηματισμοῦ βραχιόνων καὶ ἄκρων χειρῶν. Τὰ ὀπίσθια σκέλη τοῦ καθίσματος, ἂν καὶ ἀποκεχωρισμένα τῆς μορφῆς, εἶναι συμπαγέστερα αὐτῆς.

Ὁ τρίτος καὶ τελευταῖος τύπος δεικνύει τὸν συνήθη τύπον καθημένης μορφῆς, κατεσκευασμένης ἐξ ἑνὸς τεμαχίου πηλοῦ ὡς τὰ παραδείγματα ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀγάλματα

Τὸ λατρευτικὸν ἄγαλμα τοῦ Μελάμποδος ἀπεικονίζετο ἐπὶ στήλης (1), εἰς μικρότερον τοῦ φυσικοῦ μέγεθος, ἐπ' αὐτῆς ἡ μορφὴ ἐχαράσσετο ἐν ἀναγλύφῳ.

Ἔχομεν ἐπίσης ἀγαλμάτιον κόρης (4 π. Χ. αἰ.) μὲ δᾷδας ὕψους 14 ἰντσῶν καλῆς κατεργασίας. Κεφαλὴ καὶ πόδες ἐλλείπουν.

Ἡ Ρωμαϊκὴ κατάκτησις κατέλιπεν τὰ ἴχνη της. Πλησίον τῆς ἀκτῆς μεταξὺ τοίχων καὶ θεμελίων Ῥωμαϊκῶν οἰκιῶν εὑρέθη μετ' ἐπιγραφῶν, μικροῦ διαφέροντος, βάσις προτομῆς τοῦ Ἀδριανοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὀνομάζεται ὁ «οἰκιστὴς τῆς πόλεως». Ἡ προτομὴ ἴσως διαιωνίζει ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς Αἰγόσθενα. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Ἀδριανὸς περιηγήθη εὐρέως τὴν Ἑλλάδα.

Κεραμεικὴ

Ἡ κεραμεικὴ περιλαμβάνει χρονικὴν ἔκτασιν ἐξικνουμένην ἀπὸ τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ τοῦ Διπύλου (2) μέχρι καὶ τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων.

Ἀντιπροσωπεύεται ἐπίσης ὁ γεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Βοιωτίας ὡς καὶ ὁ ρυθμὸς Φικελλούρας (3), ἡ σήμερον λεγομένη Σαμιακὴ κεραμεική.

Ὁ βασικὸς χρωματισμὸς των ἦτο τὸ στιλπνὸν κίτρινον ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ πηλοῦ, τὸ σχέδιον δὲ ἐξετελεῖτο δι' ἀβερνικώτου ἐρυθμοῦ ἢ καστανοῦ χρώματος.

---

1) Ἰδ. E. L. Highbarger, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 59.

2) Ἰδιαιτέρα ἀνάπτυξις τοῦ ἐκ τῆς διακοσμήσεώς του διὰ γεωμετρικῶν κοσμημάτων κληθέντος ρυθμοῦ ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν νεκρόπολιν τοῦ Κεραμεικοῦ παρὰ τὸ Δίπυλον. Διακρίνεται διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ πηλοῦ καὶ τὴν τελειότητα τοῦ χρώματος καὶ τῆς ὀπτήσεως.

3) Ἐκ τοῦ πρώτου τόπου τῆς εὑρέσεως ἐν Ῥόδῳ. Τὰ ἀγγεῖα τῆς τάξεως αὐτῆς, κατ' ἐξοχὴν ἀμφορεῖς, ἔχουν λίαν ἁπλοποιημένα παραπληρωματικὰ κοσμήματα : πλοχμόν, ἀνθέμια, μαίανδρον, μηνοειδεῖς γραμμάς, ἐνίοτε καρποὺς ῥοιᾶς. Πρβλ. καὶ χιακὴν διακόσμησιν Ἀρχ. Δελτ. 1916 σ. 205 Κ. Κουρουνιώτη «Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Χίῳ».

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ τεχνικὴ τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων τῶν Αἰγοσθένων. Αἱ μορφαὶ δὲν ἐζωγραφήθησαν ἐπὶ ἐρυθροῦ πηλοῦ, ἀλλ' ἐπὶ πηλοῦ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐτέθη πρότερον ἐρυθρᾶ στίλβωσις. Σημειοῦμεν ἐκ τῶν σχημάτων τὰ ἀνδροκέφαλα πτηνά, ἐκ τῶν κοσμημάτων τοὺς ῥόδακας καὶ ἀστέρας.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΑΙΓΟΣΘΕΝΑ

Μεταγενέστερα κτίσματα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ τείχους

Ἐπὶ τοῦ καλύτερον διατηρουμένου ἄνω τείχους ἐρείδεται Ἐνετικὸν ἢ Τουρκικὸν κτίριον, τὸ ὁποῖον κάτω ἐγένετο ἐλαιόμυλος καὶ στάβλος, ἄνω τὸ εὐρὺ δῶμα μὲ τὰς μικρὰς τοξοτὰς θύρας, κατὰ δὲ τὴν περιήγησιν τοῦ Salvator ἐχρησίμευεν ὡς κατοικία συντετριμμένου καλογήρου.

Πρὸ τούτου τοῦ κτιρίου εὑρίσκεται ἡ μικρὰ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μετὰ τουρκικοῦ κουμπὲ τοποθετημένου κυκλικῶς ἐπὶ τῆς στέγης. Εἶναι τετράγωνον οἰκοδόμημα ἐν σχήματι σταυροῦ. Εἰς μίαν πλευρὰν τούτου ἐτοποθετήθη ἡ ἁψίς, ἐπὶ τῆς ὁποίας προεξέχει θόλος, ἀνοικτὴ δὲ περίφραξις ἀποτελεῖ τὸ προπύλαιον.

Τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι ἐσχηματισμένον ἐκ τῶν ὑποβασταζόντων τὸν θόλον τεσσάρων τόξων, τῇ μεσολαβήσει σφαιρικῶν τριγώνων (1) (Zwickelkappen). Ἡ ἁψὶς ὄπισθεν τοῦ ἐντετοιχισμένου εἰκονοστασίου παρουσιάζει διπλοῦν παράθυρον. Ἄνω ἐτοποθετήθη μεγάλη εἰκὼν τῆς Παναγίας. Αἱ λοιπαὶ ἐπιφάνειαι τῶν τοίχων καλύπτονται μὲ ἀκατέργαστον ζωγραφικήν. Ἐπὶ τοῦ κονιάματος τοῦ δαπέδου δυνάμεθα ἔτι νὰ ἴδωμεν τουρκικὴν ἐπιγραφήν.

Ἐκ τοῦ βορείου πύργου τοῦ «ἀνακτόρου» ἐκτυλίσσεται μεταγενέστερον ἠλειμμένον διὰ κονιάματος τεῖχος. Τοῦτο γειτνιάζει πρὸς ἑτέραν ἡμιηρειπωμένην προσθήκην πύργου. Ἐξ αὐτῆς τεῖχος βαίνει σχεδὸν παραλλήλως πρὸς τὴν ἐν μέρει κατεστραμμένην προσθήκην.

Πολλὰ ὀγκώδη τεμάχια λίθων μετὰ δύο προσθέτων πύργων εἶναι ἐσκορπισμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐκ τῶν δύο πύργων ὁ πρῶτος σχηματίζει γωνίαν, ἐνῷ ὁ δεύτερος ἔπεσε κατὰ τὸ ἥμισυ.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τείχους τούτου καὶ τοῦ ἄνω χώρου τῆς περιβαλλούσης αὐτὸ ἐκτάσεως ἀφθονοῦν μαστιχόθαμνοι, Juniperus phoenicea, χαμηλαὶ κερατέαι, ὡς καὶ ἄγρια καὶ ἥμερα ἐλαιόδενδρα.

Βλέπει τις βαθέως κειμένην οἰκίαν καὶ ἕτερον σύγχρονον τεῖχος. Τρεῖς λίαν ἀκατεργάστως ἐντετειχισμέναι οἰκίαι, φωτιζόμεναι μόνον διὰ τῶν ἀνοιγμάτων τῆς θύρας, εὑρίσκονται βαθύτερον τοῦ ἐγκαρσίου τείχους. Ἔχουν ἐπίπεδον στέγην, περιβάλλονται δὲ ὑπὸ λίθων καὶ λεπτῶν ἐμβεβαπτισμένων εἰς ἄσβεστον χαμοκλάδων, ὑπεράνω τῶν ὁποίων ὑψοῦται ἡ κάμινος.

Ἡ περιοχὴ διαποικίλλεται ἀπὸ καλλιτεχνικῶς ἀποκοπέντας βράχους. Ἐν τῷ μέσῳ εὑρίσκεται ἡ μικρά, περιστοιχιζομένη ἀπὸ φυτείας ἐλαιοδένδρων, ἐκκλησία τῆς Παναγίας.

Βασιλικὴ Αἰγοσθένων

Τὸ τρίκογχον βυζαντινὸν ναΐδριον τῆς Παναγίας ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου τείχους τῶν Αἰγοσθένων, ἐν τῷ ἀνατολικῷ μυχῷ τοῦ Κορινθιακοῦ, ἔκειτο δυτικῶς ἡμικυκλικῆς κόγχης ἱεροῦ παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς μετὰ βαθμίδος ἐσωτερικῶς τοῦ ἡμικυκλικοῦ

---

1. Τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ὅρου Zwickelkappen χρεωστῶ εἰς τὸν καθηγητήν μου κ. Ὀρλάνδον.

Εἰς τὴν περιοχὴν εὑρέθησαν κατάλοιπα ποτηρίων, ἀνεσκάφησαν δὲ μικρὰ ἀγγεῖα καὶ λύχνοι. Ἐν τῇ ἰσοπεδώσει ταύτῃ ἐπανειλημμένως ἐγένοντο ὑπὸ τῶν κατοίκων ἀνασκαφαὶ πρὸς ἀνεύρεσιν ἀρχαιολ. θησαυρῶν. Εὑρέθη δὲ μαρμάρινος κορμὸς μὲ ἐν μέρει ἀποκεκομμένην ἐπιγραφήν.

συνθρόνου, τῆς ὁποίας σῴζεται καὶ τμῆμα τοῦ β. μακροῦ τοίχου. Πρόκειται περὶ ὀρθογωνίου Ἑλληνιστικῆς βασιλικῆς ἐκ πέντε κλιτῶν (1) (ἄλλως στοῶν ἢ ἐμβόλων), ὡς δηλοῖ ἡ ὕπαρξις πέντε θυρῶν ἐπὶ τοῦ χωρίζοντος τὸν νάρθηκα ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ τοίχου.

Ὁ τετράγωνος κυρίως ναὸς ἔχει πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ στενομήκη νάρθηκα (2).

Ἡ κάλυψις διὰ ψηφιδωτῶν, ὡς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, τοῦ μεσαίου κλίτους, ἄλλως καλουμένου καὶ βασιλικοῦ, διότι ὡμοίαζε πρὸς τὰς βασιλικὰς ὁδούς, εἶναι ἔνδειξις ὅτι καὶ ἐνταῦθα, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῆς τομῆς ἄλλων παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν, τὸ μεσαῖον κλῖτος ἦτο ὑπερυψωμένον, «ἔμπλεω φωτὸς» κατὰ τὸν Εὐσέβιον.

Οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι τοῦ ναοῦ εἶναι ἐκτισμένοι ἀπὸ μικρὰς ἀκανονίστους ἀσβεστολιθικὰς πέτρας, ἐναλλασσομένας κατ' ἀπόστασιν 1 μ. περίπου πρὸς στρῶσιν ὁριζοντίων ὀπτοπλίνθων, ὁ μεσότοιχος ναοῦ νάρθηκος ἀπὸ μεγάλους ὀρθογωνίους λίθους ἐκ τοῦ ἀρχαίου τείχους τῶν Αἰγοσθένων. Οἱ λίθοι οὗτοι ἐτοποθετήθησαν ὀρθοὶ κατ' ἀποστάσεις καὶ σχηματίζουν κατ' ἐξοχὴν τοὺς σταθμοὺς τῆς θύρας. Τὸ ἐνδιάμεσον διάστημα πληροῦται διὰ κοινῆς τοιχοποιίας μετὰ κονιάματος. Ὁ ἀνασκάψας καθηγητὴς κ. Ὀρλάνδος (2) συνάγει ὕπαρξιν 7 ἰωνικῶν κιόνων ἐφ' ἑκάστου στυλοβάτου, καίτοι εὑρέθη κατὰ χώραν μία μόνη ἰωνικὴ βάσις, ἀπέχουσα τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου κατὰ 4.80 μ. Ἡ βάσις εἶχε τὴν γνωστὴν ὡς ἀττικὴν ἰωνικὴν μορφὴν μὲ σπεῖραν, κάτω, τομῆς τετάρτου κύκλου, μὲ κορμόν, τοῦ ὁποίου εὑρέθη μικρὸν μόνον ἐξ ὑποκυάνου μαρμάρου τμῆμα ἀρράβδωτον 0.33 μ. μὲ κιονόκρανον ἀρχικῶς μὲν μαρμάρινον ἰωνικὸν μετ' ἐπιθήματος, ἀντικατασταθέντος βραδύτερον δι' ἑτέρου λιθίνου ἀμελοῦς ἐργασίας, τοῦ ὁποίου καὶ διεσώθησαν δύο τεμάχια.

Ἡ ἡμικυκλικὴ ἁψὶς τοῦ ἱεροῦ πάχους 0.60 μ. ἔφερεν ἑκατέρωθεν τῆς χορδῆς δύο ὤμους, ἐσωτερικῶς δὲ κτιστὸν πεζούλλιον πλάτους 0.34 καὶ ὕψους 0.55 μ.

Κενὸν εἰς τὸν βόρειον τοῖχον ἴσως ὑποδηλοῖ ὕπαρξιν ἐξόδου κινδύνου. Θύρα εἰς τὸ νότιον κλῖτος τοῦ ναοῦ συνεκοινώνει πρὸς ὀρθογώνιον βαπτιστήριον, ἀποτελούμενον ἐκ στενοῦ προθαλάμου ἢ φωτιστηρίου καὶ τοῦ τετραγώνου κυρίως βαπτιστηρίου διαστάσεων ἐσωτερικῶς 3.40×3.50, εἰς τοὺς τρεῖς τοίχους τοῦ ὁποίου ἠνοίγετο ἀνὰ μία τυφλὴ ἡμικυκλικὴ ἁψὶς βάθους 0.35 μ. Τυφλὸς ἡμισφαιρικὸς θόλος θὰ ἐκάλυπτε τὸν τετράγωνον χῶρον τοῦ βαπτιστηρίου. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ἦτο κατεσκευασμένη κτιστὴ

---

1. Πεντάκλιτοι βασιλικαί: Βηθλεέμ, Ἁγ. Παύλου Ὀστίας, S. Paolo fuori le mura, Ἁγ. Πέτρου Ῥώμης, Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου εἰς Δατερανόν, Ἁγ. Δημητρίου Θεσ)νίκης μετ' ἐγκαρσίου κλίτους, Βασιλικὴ Β. Νικοπόλεως, Ἐπιδαύρου (τέλους 4 αἰ.).

2) Οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ εἶναι προσηνατολισμένοι πρὸς Ἀνατολάς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ναοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Τοῦτο ὁρίζουν αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ τοῦ β'. ἡμ τοῦ 4 αἰ.

Ἡ ἄποψις τοῦ A. Choisy περὶ προσανατολισμοῦ ἀναλόγως τῶν σπουδαιοτέρων κέντρων λατρείας τοῦ ἀντιστοίχου θεοῦ (π. χ. Ἀπόλλων—Δῆλος, Ἀφροδίτη—Κύθηρα) συμπίπτει ἐνίοτε περὶ Χριστιανικῶν ναῶν. Ὁ Niessen ἐκ τοῦ ἄλλου θεωρεῖ τοὺς ναοὺς προσηνατολισμένους πρὸς τὸ σημεῖον τοῦ ὁρίζοντος τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἑωρτάζετο ὁ ναὸς ἢ ἐτέθησαν τὰ θεμέλιά του. Ἐνίοτε ὁ προσανατολισμὸς τοῦ ναοῦ ὠφείλετο εἰς ἐδαφικοὺς λόγους. Ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἐστραμμένοι πρὸς βορρᾶν ἦσαν ὁ ναὸς τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος τῆς Φιγαλείας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Ἀλιφείρας.

Ἡ σταυροειδὴς βασιλικὴ τῆς Θάσου ἦτο ἐστραμμένη πρὸς Νότον, ἡ Ἁγ. Σοφία Κων)πόλεως παρεξέκλινε 33°, ἡ μεγάλη ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας πρὸς Δυσμὰς «ἀντίστροφος τὴν θέασιν» κατὰ τὸν ἱστορικὸν Σωκράτη, ὁμοίως ὁ 1ος ναὸς τῆς Ἀναστάσεως τῶν Ἱεροσολύμων (Εὐσέβιος, εἰς βίον Κωνσταντίνου Γ. 34—40 ἐκδ. Heikel σ. 93 κέ.) ἡ βασιλικὴ τῆς Τύρου μὲ πρόπυλον πρὸς «ἀκτῖνας ἀνίσχοντος ἡλίου», ἡ τρίκλιτος βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Παύλου τῆς Ῥώμης μέχρι τῆς μεταβολῆς της εἰς πεντάκλιτον.

2. (ΠΑΕ 1954 Ἀνασκαφὴ τῆς βασιλικῆς τῶν Αἰγοσθένων σ. 129 κέ.).

κολυμβήθρα 0,50 μ. ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου, ἐν τετραγώνῳ σχήματι ἐξωτερικῶς (1.25×1.25), ὀκταγώνῳ ἐσωτερικῶς, διαμέτρου 0,70 μ., εἰς χαμηλότερον δὲ ἐπίπεδον ἐσωτερικῶς ἑξάγωνος, διαμέτρου 0,38 μ. καὶ ὕψους 0,22.

Ἅπαντα τὰ κατακόρυφα τοιχώματα τῆς κολυμβήθρας ἦσαν ἐπενδεδυμένα δι' ὑποφαίων μαρμαρίνων πλακῶν, πάχους 0.022 μ. ἐνῷ ὁ πυθμὴν ἦτο μαρμάρινος. Σῴζεται εἰσέτι σωλὴν ἀποχετεύσεως τοῦ ὕδατος μετὰ μολυβδίνου σωλῆνος διαμ. 0,03 μ. Τὸ δάπεδον τοῦ βαπτιστηρίου παρὰ τὴν θύραν τοῦ προθαλάμου διασῴζει τμήματα ψηφιδωτοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων συμπεραίνομεν τὴν ὁλικήν του κάλυψιν ἀρχικῶς διὰ ψηφιδωτῶν ἀντικατασταθέντων βραδύτερον δι' ὀρθογωνίων πλίνθων μετὰ χιαστῶν χαραγῶν. Ἐπὶ τοῦ β. τμήματος τοῦ προθαλάμου τοῦ βαπτιστηρίου κατεσκευάσθη ὀγκώδης τάφος ἐξέχων τοῦ ἐδάφους κατὰ 1.20 μ, καλύπτεται δὲ διὰ πλακῶν. Ἐντὸς τούτου εὑρέθη σκελετὸς νεκροῦ

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀνασκαφεῖσα ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ πηλίνη πρόχους ὕψους 0,20 μ. μὲ ὁριζοντίας χαραγὰς κατὰ τὴν κοιλίαν ὑπὸ τοῦ κ. Ὀρλάνδου παραβαλλομένη πρὸς ὁμοίαν ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Παλαιᾶς Κορίνθου καὶ ἐκ τοῦ βαπτιστηρίου τῆς Βραυρῶνος.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ βαπτιστηρίου τραπεζοειδὲς διαμέρισμα καλυπτόμενον εἰς τοὺς τοίχους δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος, ὡς καὶ τὰ κάτω μέρη τῶν τοίχων τοῦ βαπτιστηρίου, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὰ μέρη τῶν τριῶν τυφλῶν κογχῶν αὐτοῦ, ἴσως ἦτο δεξαμενὴ πρὸς ἀποθήκευσιν τοῦ γλυκέος ὕδατος τοῦ βαπτίσματος.

Ἐδαφιαία διακόσμησις:

Τὸ δάπεδον τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ «βασιλικοῦ» (=τοῦ μέσου κλίτους) «ἐκέντησέ» τις (=ἔκαμε ψηφιδωτόν), ὡς θὰ ἐλέγαμεν διὰ τῆς γλώσσης τῆς ἐπιγραφῆς τῆς βασιλικῆς Ἀφεντέλλη, πλησίον τῆς Ἐρεσοῦ εἰς Λέσβον. Κατὰ τὸν καθηγητὴν κ. Ὀρλάνδον τὰ ψηφιδωτὰ τῆς βασιλικῆς τῶν Αἰγοσθένων ἐκ τεχνοτροπικῶν κριτηρίων ἀνάγονται εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου ἢ ἀρχὰς τοῦ 6ου αἰ.

Τοῦ στενομήκους νάρθηκος ἡ ἐπιφάνεια συνίστατο ἐκ τριῶν ὀρθογωνίων τμημάτων (διαχώρων), ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔφερε πλαίσιον ἐκ διατεμνομένων κύκλων, ἐχωρίζετο δὲ ἀπὸ τοῦ ἑπομένου δι' ἀλυσοειδοῦς πλέγματος. Ἕκαστον διάχωρον πρὸς βορρᾶν ἀπετελεῖτο ἐκ ρόμβων καὶ τετραγώνων καὶ εἰς τὸ μέσον ἐκ τοῦ γνωστοῦ σχεδίου ἀσπίδων Ἀμαζόνων (πέλτης), εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε τετράγωνον ἔμβλημα διαστάσεων 3,85×1,10 μ. ἀπεικονίζον πτηνὰ ραμφίζοντα καρπούς. Ἐξ αὐτῶν διεσώθησαν εἰς τὸ νότιον ἥμισυ τρία. Τὸ δάπεδον τοῦ νοτίου διαμερίσματος δὲν ἀνεσκάφη εἰσέτι. Τόσον τὸ δάπεδον τοῦ νάρθηκος ὅσον καὶ τοῦ κυρίως ναοῦ εἰς πολλὰ σημεῖα κατεστράφη, λόγῳ διανοίξεως μεταγενεστέρων τάφων. Τὸ μέσον κλίτος διῃρεῖτο εἰς δύο τμήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μικρότερον ἀνατολικὸν καταλαμβάνον τὸ πρεσβυτέριον κατεστράφη ἕνεκα τῆς οἰκοδομῆς ἐπ' αὐτοῦ βυζαντινοῦ ναϋδρίου. Παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ναϋδρίου καὶ τὴν βασίλειον πύλην (τὴν μεσαίαν θύραν ἐκ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν κυρίως ναὸν) ἀπεκαλύφθησαν ἀρκετὰ τμήματα τοῦ μεγαλυτέρου δυτικοῦ τοιούτου Δυνάμεθα οὕτω ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸ σύνολον. Πέριξ ἐπλαισιοῦτο διὰ πλαισίου 0,45 μ. ἐκ κυματοειδοῦς βλαστοῦ μετὰ μεγάλων φύλλων κισσοῦ χρώματος ἐναλλὰξ ἐρυθροῦ καὶ κιτρίνου. Ἡ ἐσωτερικῶς τούτου ὀρθογώνιος ἐπιφάνεια διῃρεῖτο εἰς τετραγωνίδια (πλευρᾶς 1,03 μ.), τὰ ὁποῖα ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων δι' ἀλυσοειδοῦς πλέγματος πλάτους 0,18—0,20 μ. Διετηρήθησαν μέχρις ἡμῶν δύο τετράγωνα εἰς τὸ ἄκρον ἀνατολικῶς τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ὀρθογωνίου, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν περιβάλλει διὰ συνεχῶν βαθμιδωτῶν τριγώνων κύκλον ἐγγεγραμμένον ἐντὸς τετραγώνου καὶ διῃρημένον εἰς δώδεκα τομεῖς, οἱ ὁποῖοι καταλήγουν εἰς ἡμικύκλια, κεχρωσμένα ἐναλλὰξ διὰ κιτρίνου καὶ φαιοῦ χρώματος. Τὸ ἕτερον φέρει ἐπίσης πλαίσιον ἐξ ὀδοντωτῶν τριγώνων, κοσμούμενον διὰ κεντρικοῦ τετραγώνου, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ὑπὸ ἑξαγώνων σχεδίων.

Γλυπτική διακόσμησις:

Εὑρέθησαν 1) τμῆμα μαρμαρίνου διαχωριστικοῦ κιονίσκου διλόβου παραθύρου, 2) τεμάχιον κυλινδρικοῦ ποδὸς τῆς Ἁγ. Τραπέζης, 3) τεθραυσμένον τεμάχιον θωρακίου ἐκ τοῦ τέμπλου, ἀμφίγλυφον, μὲ ἀπεικόνισιν ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς κύκλου περιβάλλοντος τὸ ΧΡ (1) (=χρῖσμα), ἐπὶ τῆς ἑτέρας σταυρόν, τοῦ ὁποίου σῴζεται μόνον ἡ μία κεραία καὶ 4) διάφορα τεμάχια διατρήτου μαρμαρίνου θωρακίου μὲ δικτυωτὸν σχέδιον ἀρίστης ἐργασίας πάχους 0,05 μ. Μόνον τὸ τελευταῖον τεμάχιον ἀνήκει εἰς τὸν 4ον αἰῶνα, τὰ λοιπὰ εἰς τὸν 6ον αἰῶνα.

Ἡ βασιλικὴ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας:

Διάφορα κτίσματα κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῶν παλαιῶν τοίχων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοιχοβατῶν κατὰ καιροὺς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς βασιλικῆς.

Πάντως μέγα μέρος τοῦ νοτίου ἡμίσεος τῆς βασιλικῆς δὲν ἔχει σήμερον ἀνασκαφῆ. Ἐκ τῶν ἀνασκαφέντων τμημάτων ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι πέριξ τοῦ ναΐσκου τῆς Παναγίας (2) συνεπήχθη κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους μονή. Ἐκ τῶν εὑρεθέντων χαλκῶν νομισμάτων ἐποχῆς Κωνσταντίνου τοῦ Θ' (1025—1028) καὶ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1143—1180) ἐξάγομεν ὅτι θὰ ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τὸν 11ον καὶ 12ον μ.Χ. αἰ.

ΤΡΙΚΟΓΧΟΝ ΣΤΑΥΡΟΜΟΡΦΟΝ ΝΑ·Υ·ΔΡΙΟΝ:

Τὸ ἐκτισμένον ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ναΰδριον ὁμοιάζει πρὸς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Νικολάου (3) ἔξω τοῦ περιβόλου τῆς ἐν Βοιωτίᾳ μονῆς Σαγματᾶ. Ἀνάγεται εἰς τὸ τέλος τοῦ 11ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 12ου αἰ. (Μέλλει νὰ δημοσιευθῇ προσεχῶς ὑπὸ τοῦ κ. Ὀρλάνδου). Ἐκτισμένον ὡς ὁ Ἅγ. Γεώργιος ἔχει ἀκατέργαστον πρόπυλον τετραπέδων λίθων. Ἄνωθεν τῆς θύρας χρησιμεύουσα ὡς μέρος αὐτῆς εὑρίσκεται μία ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν λεπτὰ γεγραμμένη Ἑλληνικὴ ἐπιγραφή.

Τὸ ἐσωτερικὸν ὑποβαστάζεται ἐκ τεσσάρων τόξων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο πλευρικὰ συνίστανται ἐκ κογχῶν. Ἡ ἀριστερὰ ἐμφανίζει ἐντετειχισμένον εἰκονοστάσιον καὶ ἀκατεργάστως ἐζωγραφημένην εἰκόνα τῆς Παναγίας. Ὁ θόλος ἄνω ἔχει δύο παραθυρίδια.

Ἰδιάζοντα εἶναι τὰ πρὸς λιθόστρωσιν χρησιμοποιηθέντα θραύσματα τεμαχίων πλίνθων μὲ τὰς διασταυρουμένας ραβδώσεις καὶ διαβαθύνσεις.

Πλησίον τῆς ἐκκλησίας βλέπει τις διάφορα λείψανα ἐκ μειγμάτων καὶ πλίνθων καὶ θραυσμάτων λίθων, ὡς συνέχειαν τοῦ ἐκ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ἀνακτόρου κατερχομένου πρὸς τὴν θάλασσαν ἐν μέρει κυκλωπείου τείχους, μετὰ τῶν τριῶν πύργων του.

Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι οἱ ἐξαίρετα ἐπεξειργασμένοι καὶ προσηρμοσμένοι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τετράπεδοι λίθοι παρὰ τοὺς πύργους μὲ τὰς γωνίας των, τελευταίως δι' ἐπανειλημμένων σεισμῶν ἠραίωσαν ἰδιορρύθμως.

Ἐπὶ σωροῦ τετραπλεύρων λίθων παρὰ τὸν αἰγιαλόν, εἰς τὴν λεπτόκοκκον ἀμμώδην ἔκτασιν, ἡ ὁποία καλύπτει τὰ ἐρείπια τοῦ κατωτάτου πύργου, πρόβατα κοιμῶνται ἐλαφρῶς. Πλὴν πλινθοκτίστου οἰκίας, ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῇ εὑρίσκεται σύγχρονος κατεστραμμένη τοιχοποιία.

---

1) Τὸ ΧΡ προϋπάρχον τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς εἰς βραχυγραφίας λέξεων, ἐπεξετάθη εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰ. ὡς «μίμημα» τοῦ περιγραφομένου ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου δράματος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, διότι ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ λαβάρου καὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κράνους. Εὐσεβ. βίος Κων)ντίνου (1, 28, 2—31).

2) Ὁ ἀριστερὸς τοῖχος τῆς ἐκκλησίας φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «Μελαμποδώρα Ἀχέλωνος» IG. VII 232.

3) Ἀ. Ὀρλάνδου, Ἀρχεῖον Βυζαντ. Μνημ. Ἑλλ., Ι, 1951, σ. 109, εἰκ. 35.

Ἀκολουθοῦντες τὴν ὄχθην πρὸς νότον, ἀφοῦ ἀφήσωμεν ὀπίσω θεμέλια οἰκοδομῶν καὶ συσφαιρικοὺς λίθους, φθάνομεν εἰς τὴν διακόπτουσαν τὴν ἄμμον βραχώδη περιοχὴν μὲ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Νικολάου, παρὰ τὴν γιγαντιαίαν παναρχαίαν juniperus phoenicea. Ὁ ναὸς ὁμοιάζει πρὸς τοὺς δύο προηγουμένους, δ ἀφέρων κατὰ τὸ πρόπυλον, τὸ ὁποῖον εἶναι μικρὸν καὶ ἐστεγασμένον. Ἐσωτερικῶς ἔχει ἐπίπεδα τόξα, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ὁ στρογγύλος θόλος Εἰς τὰ γωνίας ἔχει σφαιρικὰ τρίγωνα (Zwickelkappen).

Τὸ ἐντετειχισμένον εἰκονοστάσιον εἶναι, ὡς καὶ τὰ λοιπά, ἄνω ἀνοικτόν. Ὄπισθεν ὑπάρχει βωμὸς καὶ μικραὶ πλευρικαὶ κόγχαι. Παρὰ τῷ ἐκκλησιδίῳ εὑρίσκεται πηγαία ἠσβεστωμένη λεκάνη. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἀκολουθοῦντος τὴν αὐτὴν πορείαν αἰγιαλοῦ, ἔνθα ἐξέχουν βράχοι, προβάλλουν ἠρειπωμέναι οἰκίαι καὶ λείψανα τῆς ἀξιολογωτέρας ἴσως τῶν ἄλλων ἐν τῇ περιοχῇ κιστέρνης.

Πλησίον βλέπομεν τὰ ἐρείπια ἐκκλησίας ἐν σχήματι Ἑλληνικοῦ σταυροῦ μὲ ἀπεστρογγυλωμένον ἐγκάρσιον κλίτος καὶ ἀνεστραμμένην τράπεζαν (Mensa).

Ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν κειμένου λόφου φύονται ὡς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἰσθμοῦ προσήνεμοι πίτυες (pinus maritima), εἶτα χαμηλὴ κορυφὴ πάρισος τῆς Ἐλατείας... κολπώσεις, μικραὶ κοιλάδες μὲ ἀγκυροβολεῖον. Προχωροῦντες εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ Γερμενό, φυσιολατρικὸν διαφέρον προκαλοῦν ἡ ἔκτασις μὲ τὰ μαστιχόδενδρα, τὸ τεῖχος μὲ τὴν τετράγωνον θύραν, ἀποσχίδες ὄρους χωριζόμεναι ἀπὸ τὸ Καρύδι, βράχις μὲ ἐλαχίστας οἰκήσεις, ὡς καὶ τὰ ἐκκλησίδια τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς μὲ προεξέχουσαν ἀψῖδα καὶ μετὰ τὸ Ψατὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μὲ μικρὸν πρόπυλον καὶ ἀκατέργαστον διὰ μοναδικῆς θύρας ἐφωδιασμένον εἰκονοστάσιον τῆς ὀροφώσεως. Τὸ δάπεδον ἐγένετο ψηφιδωτὸν ἐκ πολυχρώμων πυριτολίθων μὲ ἀκατεργάστους ζωγραφίας.

Μελάμπους:

Ἡ γενεαλογία τοῦ Μελάμποδος κατὰ μίαν ἐκδοχὴν ἀνάγεται εἰς τὸν Τιτανόπαιδα υἱὸν τοῦ Ἰαπετοῦ Προμηθέα, κατ' ἑτέραν εἰς τὸν Δία (1).

Ὁ πάππος του Κρηθεὺς ἔκτισε τὴν Ἰωλκόν, ὁ πατήρ του Ἀμυθάων ἵδρυσε τὴν Πύλον Ἂν καὶ ὑπάρχει ὁμογνωμία περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρός του, ἡ μήτηρ του κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον (2) ἐκαλεῖτο Εἰδομένη, κατὰ τὸν Διόδωρον (3) Ἀγλαΐα, κατὰ τὰ Σχόλια τοῦ Θουκυδίδου (4) καὶ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου (5) ὠνομάζετο Ροδόπη ἢ Δορίππη.

Τὰ μεταγενέστερα αὐτὰ σχόλια ἔπλασαν καὶ αἰτιολογικὴν ἐξήγησιν τοῦ ὀνόματός του: Ἐπειδὴ ἐξετέθη ὑπὸ τῆς μητρός του εἰς μικρὰν ἡλικίαν εἰς τὸ δάσος, οἱ πόδες του κείμενοι ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐμαύρισαν.

Ὅταν οἱ υἱοὶ τῆς ἀδελφῆς καὶ συζύγου τοῦ Κρηθέως Τυροῦς ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος, Πελίας καὶ Νηλεὺς ἤρισαν περὶ τῆς ἀρχῆς, ὁ Μελάμπους ἠκολούθησε τὸν Νηλέα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Βίαντος καί τινων ἄλλων Ἀχαιῶν, Φθιωτῶν καὶ Αἰολέων, εἰς τὴν Μεσσηνίαν.

Ὁ Ἡσίοδος εἰς ἔργον του ἐκ τριῶν βιβλίων, τὴν «Μελαμπόδιαν», ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Μελάμποδος. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος (6), ὁ Παυσανίας (7) «τινὰ ἐπῶν... καὶ ἐς τὸν μάντιν Μελάμποδα» καὶ ὁ Τζέτζης (8).

---

1) Περὶ τῆς παραδόσεως ἰδ. C. Robert—L. Preller, Griechische Mythologie II 58 A2.
2) 1. 9. 11.
3) 4. 64.
4) 3. 43.
5) 1. 121.
6) 9. σ. 498 α., 13 σ. 608 e.
7) 9. 31. 5.
8) Σχόλια εἰς Λυκόφρονα 682, 683, Epic. Graec. Fragm. ἔκδ. Kinkel σ. 151.

Κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὸν Παυσανίαν ὁ Μελάμπους εἰς Αἰγόσθενα ἔχει ἱερὸν καὶ δέχεται θυσίας ὡς θεός, πρὸς τιμὴν δὲ αὐτοῦ τελοῦνται καὶ ἀγῶνες.

Ὑπὸ μεταγενεστέρων (1) ἐξεφράσθη ἐπίσης ἡ ἄποψις, ὅτι ὁ Μελάμπους ἦτο πιθανὸν ἱερεὺς ἢ προφήτης, ὁ ὁποῖος εἶτα ἡρωοποιήθη.

Χαρακτηριστικὴ ἰδιότης τοῦ Μελάμποδος εἶναι ἡ μαντική. Συμφώνως πρὸς τὴν Ὀδύσσειαν ὁ Μελάμπους ἦτο «μάντις ἀμύμων» Καὶ διὰ τὸν Ἀπολλόδωρον (2) «μάντις ὤν», «μαντεύεσθαι δὲ οὔτε δι' ὀνειράτων (3) αὐτὸν οὔτε ἄλλως λέγουσι» συμπληρώνει ὁ Παυσανίας (4). Δὲν εἶχε σχέσιν μὲ «τ' ὄναρ ἐκ Διός» (5), τὸ «οὖλον» (6), «αἰνόν» (7), ὄνειρον, ὡς π.χ. ὁ Ἀμφιάραος ἢ τὸ Λιβυκὲν ἔθνος τῶν Νασαμώνων (8), ἐφ' ὅσον «ὄνειροι ἀμήχανοι ἀκριτόμυθοι γίγνοντ', οὐδέ τι πάντα τελείεται ἀνθρώποισιν» (9).

Ὁ Ἀπολλόδωρος δίδει θετικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ πεδίου ἐπεκτάσεως τῶν μαντικῶν ἱκανοτήτων τοῦ Μελάμποδος: «τῶν ὑπερπετομένων ὀρνέων τὰς φωνὰς συνίει· καὶ παρ' ἐκείνων μανθάνων προὔλεγε τοῖς ἀνθρώποις τὰ μέλλοντα· προσέλαβε δὲ καὶ τὴν διὰ τῶν ἱερῶν μαντικήν· περὶ δὲ τὸν Ἀλφειὸν συντυχὼν Ἀπόλλωνι (10), τὸ λοιπὸν ἄριστος ἦν μάντις» (11).

Ὁ Μελάμπους ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐγένετο ἄριστος μάντις κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν «Πριαμίδην Ἕλενον, οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστον» (12).

Ὡς ὁ Τειρεσίας καὶ ἡ Κασσάνδρα, ὁ Μελάμπους ἐγένετο μάντις διὰ τῆς ἐπαφῆς του πρὸς ὄφεις. Ὁ Ἕλενος ἐπίσης καὶ ὁ Ἴαμος ἀπέκτησαν τὸ χάρισμα τῆς μαντικῆς διὰ τῆς ἐπενεργείας ὄφεων καθ' ὕπνον. Οἱ ὄφεις τοὺς ὁποίους ἔσωσεν ὁ Μελάμπους ὅταν ἦσαν νεοσσοὶ ἐκαθάρισαν τὰ ὦτα αὐτοῦ (13) οὕτως ὥστε ἤκουε πρῶτον τὰς λεπτὰς ἀποχρώσεις τῶν ἤχων, τὴν γλῶσσαν τῶν πτηνῶν καὶ ἠδύνατο νὰ προλέγῃ τὰ μέλλοντα. Εἶναι ἀξιοπρόσεκτος ἡ ἀνεύρεσις τῆς αὐτῆς δοξασίας ἐν λαϊκαῖς παραδόσεσι τῆς Γερμανίας. Περιορίζεται μόνον εἰς τὸν λευκὸν ὄφιν. Οἱοσδήποτε τρώγει αὐτὸν ἢ λείχεται ὑπὸ τοῦ ὄφεως εἰς τὰ ὦτα ἀποκτᾷ τὸ δῶρον κατανοήσεως τῆς γλώσσης τῶν πτηνῶν καὶ τῆς παγκοσμίου γνώσεως (14).

Κατὰ τοὺς Γερμανικοὺς μύθους, ὡς ὁ θεὸς τοῦ φωτὸς Heimdall (Χαΐμνταλλ) εἶχεν

---

1) Highbarger, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 59.

2) 2. 2. 25.

3) Ἰδ. Ν. Πολίτου «Μαγικαὶ τελεταὶ πρὸς πρόκλησιν ὀνείρων» Λαογραφία, τόμ. Γ' σ. 38—45. Ἡ ὁπωσδήποτε πρόκλησις μαντικῶν ὀνείρων, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τοὺς αἰτητικοὺς οἰωνισμοὺς (auguria ἢ auspicia impetrativa ἢ impetrita) τῶν Ρωμαίων, δι' ὧν προεκαλεῖτο ἡ ἐκδήλωσις τῆς θελήσεως τῶν θεῶν, ἀναφέρεται ρητῶς ὡς γνωστὴ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἀρχαιότητα. Ἰδ. καὶ συμπληρώματα σ. 510—11 ὑπὸ Θ. Προδρόμου, σ. 512 ὑπὸ Ν. Πολίτου.

4) 1. 44. 5.

5) Α 63.

6) Β 6.

7) τ 563.

8) 4. 172.

9) τ 560.

10) Κατὰ τὸν Αἰλιανόν, De cultu deorum, 34 εἰς Ἤπειρον ὑπῆρχεν ἱερὸν ἄλσος τοῦ Ἀπόλλωνος μὲ προφητικοὺς ὄφεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλάμβανον χρησμούς, συμφώνως πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ὀρέξεώς των.

11) 1. 9. 11.

12) 1. 76.

13) Πρβλ. τὴν καταστᾶσαν παρὰ Λουκιανῷ παροιμιώδη ἔκφρασιν «ὀξυηκοώτερος τοῦ Μελάμποδος» Περὶ εἰκόν. 20.

14) Simrock, Deutsche Mythologie 478, 513, 514, Rocgholtz, Deutscher Glaube und Brauch I 146.

ἀκοὴν τόσον ὀξεῖαν, ὥστε ἤκουε τὸ μεγάλωμα τῆς χλόης εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ τοῦ ἐρίου ἐπὶ τῆς ράχεως τῶν προβάτων.

Ὁ ὀρνιθομάντις ἢ οἰωνομάντις Μελάμπους περαιτέρω ἦτο ἱεροσκόπος ἢ ἱερομάντις. Εἰς τὰς πηγὰς δὲν γίνεται διάκρισις περὶ αὐτοῦ κατὰ πόσον ὑπῆρξεν ἡπατοσκόπος, θυοσκόπος, σπλαγχνοσκόπος, βωμοσκόπος ἢ καὶ ὅλα.

Ἡ σπλαγχνοσκοπία καὶ δὴ ἡ ἡπατοσκοπία ἀπὸ τῶν βαβυλωνιακῶν χρόνων ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κράτους ἀπὸ οἰωνοσκοπικῆς πλευρᾶς. Τοιοῦτον μαντεῖον, ὡς μᾶλλον ὑπῆρχε καὶ εἰς Αἰγόσθενα, γνωρίζομεν τὸ τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ (1).

Κατὰ τὸν ἀρθρογράφον τῆς Real Encyklopaedie (2) ἡ σύνδεσις τοῦ Μελάμποδος πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα εἶναι μεταγενεστέρα καὶ δευτερεύουσα. Εἰς τὰ σχόλια τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου (3) λέγεται ἁπλῶς «Μελάμπους φίλτατος ὢν Ἀπόλλωνι», εἰς τὸν Διόδωρον (4) «φίλος Ἀπόλλωνι».

Τὸ ζήτημα δι' ἡμᾶς ἀνάγεται εἰς κοινὰ σημεῖα Ἀπολλωνείου καὶ Διονυσιακῆς μαντικῆς. Ὁ Μελάμπους συνδέεται πρὸς ἀμφοτέρους.

Ἂν πιστεύσωμεν τὸν Ἡρόδοτον «Μελάμποδα γενόμενον ἄνδρα σοφὸν μαντικήν τε ἑαυτῷ συστῆσαι καὶ πυθόμενον ἀπ' Αἰγύπτου ἄλλα τε πολλὰ ἐσηγήσασθαι Ἕλλησι καὶ τὰ περὶ τὸν Διόνυσον» (5). Ἴσως καὶ ἡ μαντικὴ τοῦ Μελάμποδος ἀνεζωπυρήθη μὲ τὴν σοφίαν τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου. Παραμένει ὅμως πάντα ὁ ἐνορατικὸς τύπος μὲ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τῆς ἀληθείας χωρὶς μεσολάβησιν αἰσθήσεων καὶ διανοίας ὡς κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους οἱ νεοπλατωνικοί, οἱ μυστικοὶ καὶ ὁ Bergson.

Ἰδοὺ τώρα αἱ περιστάσεις καταδείξεως τῆς μαντικῆς του:

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μελάμποδος Βίας ἠγάπα τὴν θυγατέρα τοῦ Νηλέως Πηρώ (6). Ταύτην θὰ ἐλάμβανε σύζυγον μόνον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θ' ἀπέσπα ἐκ τοῦ ἀγρύπνου φρουροῦ των κυνὸς τὰς «εὐρυμετώπους» βόας τοῦ Ἰφίκλου ἐκ τῆς Φυλάκης τῆς Θεσσαλίας καὶ θὰ ἐκόμιζεν αὐτὰς εἰς τὴν Μεσσηνίαν. «Τὰς βοῦς Νηλέως ἕδνα ἐπὶ τῇ θυγατρὶ ᾔτει τοὺς μνωμένους» λέγει ὁ Παυσανίας (7).

Ὁ μάντις Μελάμπους, ἀφοῦ τὰς ἀπήγαγε, τὰς παρέδωσεν εἰς τὸν βασιλέα (8).

Δὲν ἔλιπον ὅμως ἐνδιάμεσοι περιπέτειαι καὶ ἐπιδείξεις ἐκ νέου τῆς μαντικῆς του δεινότητος. Συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰφίκλου ἐκρατήθη δέσμιος εἰς οἰκίαν. Ἐνταῦθα προεῖδεν ὅτι ἡ οἰκία ἔμελλε νὰ καταπέσῃ σκωληκόβρωτος, διὰ τοῦτο παρεκάλεσε τὸν Ἴφικλον νὰ τὸν μεταβιβάσῃ εἰς ἄλλην. Ὅτε ἐξῆλθεν, αὕτη κατέρρευσεν.

Ὁ Ἴφικλος ἀφοῦ ἐγνώρισε τὴν μαντικήν του δύναμιν ἠθέλησε νὰ πληροφορηθῇ παρ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν τῆς ἀτεκνίας του. Ὁ Μελάμπους, ἀφοῦ ἐθυσίασε καὶ διεμέλισε δύο ταύρους, «τοὺς οἰωνοὺς προσεκαλέσατο» (9). Ὁ αἰγυπιὸς (εἶδος γυπὸς) πληροφορεῖ αὐτὸν τὴν αἰτίαν τῆς ἀτεκνίας τοῦ Ἰφίκλου. Κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν αὐτοῦ, κατὰ τὴν διάρκειαν θυσίας ἡ θυσιαστικὴ μάχαιρα ἐτέθη πλησίον του. Τοῦτο ἐφόβησε τὸν Ἴφικλον, ὁ ὁποῖος καὶ ἔφυγεν. Ὁ ἱερεὺς ἐν συνεχείᾳ ἐνέπηξε τὴν μάχαιραν εἰς δρῦν. Εἴτε τὸ «ξεκάρφωμα», ὡς θὰ ἐλέγομεν διὰ τῆς γλώσσης τῆς ἐπιστήμης τῆς μαγείας, τῆς μαχαίρας (10), εἴτε ὁ ἰὸς (=σκωρία διαλελυμένη ἐντὸς οἴνου) αὐτῆς, τὸν ὁποῖον

---

1) Σοφοκλ. Οἰδίπ. Τύρ. 900.
2) Τόμ. XV 1, σ. 392, λ. Melampus.
3) 1. 118.
4) 6. 7. 7.
5) 2. 49. 2.
6) λ 287.
7) 4. 36. 3.
8) B 705, N 698 Ψ 636, α 288.
9) Ἀπολλ. 1. 9. 13.
10) Σ. Μαρινᾶτος, Ἴφικλος καὶ Μελάμπους, Λαογραφία 15]1953, σ. 44—49).

ἔπιεν ὁ Ἴφικλος τῇ συστάσει τοῦ Μελάμποδος ἐπὶ δέκα ἡμέρας, εἴτε ἡ ψυχανάλυσις ἐπέφερεν τὴν ἴασίν του (1).

Τέλος ὁ Μελάμπους ἐνύμφευσε τὸν ἀδελφόν του καὶ ἦλθε μετ' ἐκείνου εἰς τὸ Ἄργος. Ὡς καὶ ὁ Βίας ἔλαβε μερίδα τοῦ κράτους τοῦ βασιλέως Ἀναξαγόρου, τὸ «ἴσον» κατὰ Παυσανίαν (2), διότι ἐθεράπευσε τὰς Ἀργείας γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι λόγῳ μανίας ἐγκατέλιπον τὰς οἰκίας των καὶ «ἐπλανῶντο ἀνὰ τὴν χώραν».

Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ἔλαβε τὸ τρίτον τῆς ἐπικρατείας τοῦ Προίτου ἐν Τίρυνθι καὶ τὴν θυγατέρα του Ἰφιάνασσαν ὡς σύζυγον, διότι ἐθεράπευσεν αὐτὴν καὶ τὰς ἀδελφάς της ἐκ τῆς μανίας. Αἱ Προιτίδες ἐλθοῦσαι εἰς ὥραν γάμου, νύμφαι περιζήτητοι, αἴφνης ἐμάνησαν καὶ ἐπλανῶντο ἡμίγυμνοι ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον, ἡ μανία των δὲ μετεδόθη καὶ εἰς τὰς ἄλλας γυναῖκας. Ἔτρωγον τὰς σάρκας των, ἐσπάραζον τὰ βρέφη των (3). Εἰς τοιαύτην κατάστασιν ὡδήγησεν αὐτὰς ἡ περιφρόνησις τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου ἢ τῆς Ἥρας.

Τίς εἶδε ποῦ θ' ἀνήρχοντο αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Μελάμποδος, ἐὰν οἱ Ἀργεῖοι δὲν ἀνέθετον εἰς αὐτὸν τὴν ἴασίν των. Τὸ κατ' ἀρχὰς ζητηθὲν παρ' αὐτοῦ διὰ τὴν θεραπείαν τῶν Προιτίδων «βασιλήης τὸ ἥμισυ» ἐγένετο «τριτημόριον» ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του. Καὶ αἱ γυναῖκες «ἐμαίνοντο πλέονες» (4), κατέφυγον δὲ εἰς σπήλαιον τῶν Ἀροανίων, κατόπιν πορείας διὰ τῆς Στυμφαλίας, Φενεοῦ (5), Νωνάκρεως, Στυγός.

Ὁ Μελάμπους «φαρμάκων καὶ καθαρμῶν θεραπείαν πρῶτος εὑρηκὼς» κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, ἐθεράπευσεν αὐτὰς εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος. «Καὶ ἀπ' ἐκείνου τὴν Ἄρτεμιν ταύτην ἡμερασίαν καλοῦσιν οἱ Κλειτόριοι». Κατὰ τὸν Παυσανίαν ἐγένετο χρῆσις ἀπορρήτων θυσιῶν (6). Τοῦτο ἀπεικονίζει καὶ ἔγγλυπτος δακτυλιόλιθος. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ Μελάμπους ἵσταται κρατῶν χοιρίδιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς Προιτίδος, ἐνῷ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς δράττεται κλάδου δάφνης (7). Ὁ Στέφανος Βυζάντιος παραδίδει κάθαρσιν τῶν Προιτίδων εἰς Λουσοὺς τῆς Ἀρκαδίας, «. . . ὅπου Μελάμπους ἔλουσε τὰς Προίτου θυγατέρας καὶ ἔπαυσε τῆς μανίας» (ἰδ. λέξιν). Κατὰ τὸν Εὔδοξον εἰς τὴν κρήνην τῆς Ἀρκαδικῆς Ἀζηνίας «λέγουσι Μελάμποδα, ὅτε τὰς Προιτίδας ἐκάθαιρεν, ἐμβαλεῖν τὰ ἀποκαθάρματα» (8). Ὁ Παυσανίας τὸ «οὐκ εὐῶδες, ἀλλὰ καὶ δύσοσμον δεινῶς» (9) ὕδωρ τοῦ Ἀνίγρου, «τὸ ἄτοπον . . . τῆς ὀσμῆς ἀπὸ τῆς γῆς» (10), ἀνάγει συμφώνως πρὸς τὰς

---

1) Γ. Τσουκαντᾶ, Ὁ ἰατρομάντις Μελάμπους καὶ τὸ ψυχοσύμπλεγμα τοῦ Ἰφίκλου, Ἀθήνα, 1955, σ. 26, δι' ἄλλας ἑρμηνείας ἰδ. σ. 9.

Διασωθὲν τμῆμα τῆς «Μελαμποδίας» τοῦ Β' βιβλίου, τοῦ Ἡσιόδου, ἀναφέρεται εἰς τὴν θυσίαν τοῦ Μελάμποδος διὰ τὴν ἴασιν τοῦ Ἰφίκλου. (Rzach—Hesiodus, Lipsiae, Teubner, ἀποσπ. 165—166). Ἰδ. καὶ Εὐσταθ. Παρεκβ. εἰς Ἰλ. Μ 208.

Ἡσίοδος δ' ἐν τῷ δευτέρῳ Μελαμποδίας | σὺν τῷ π σκύπφον λέγει. Τῷ δὲ Μάρης θοὸς ἄγγελος ἦλθε δι' οἴκου, | πλήσας δ' ἀργύρεον σκύπφον φέρε, δῶκε δ' ἄνακτι | καὶ πάλιν | Καὶ τότε μάντις μὲν δεσμὸν βοὸς αἴνυτο χερσίν, | Ἴφικλος δ' ἐπὶ νῶτ' ἐπεμαίετο. τῷ δ' ἐπ' ὄπισθεν, | σκύπφον ἔχων ἑτέρῃ, ἑτέρῃ δὲ σκῆπτρον ἀείρας, | ἔστειλεν Φύλακας καὶ ἐνὶ ὁμώεσσιν ἔειπεν.

2) 2. 18. 4.

3) Παυσ. 2. 18. 4. Ἡρδτ. 9. 34. Ἀπολλ. 2]2]2.

4) Ἡρδτ 9. 34

5) Ὀβιδ. Μετ. 8.42 61.

6) 8. 18. 7.

7) Ἰδ Gazette archéologique 1879, πίν. 19. De Witte, πίν. 127, Baumeister, Denkmäler, εἰκ. 988.

8) Στ. Βυζ., λ Ἀζανία.

9) 5. 5. 8.

10) 5. 5. 9.

πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἔλαβεν, «ἐς Μελάμποδα τὸν Ἀμυθάονος καὶ ἐς τῶν Προίτου θυγατέρων τὰ καθάρσια ἐμβληθέντα ἐνταῦθα» (1).

Οὕτως ὁ Μελάμπους προηγεῖται χρονολογικῶς καὶ κατὰ βαθμὸν σπουδαιότητος τῶν Ἀσκληπιαδῶν. Καθ' ἑτέραν ἐκδοχὴν τοῦ περὶ τὰς Προιτίδας μύθου, ὁ μεγαλοφυὴς ψυχαναλυτὴς Μελάμπους διέγνωσε διὰ πνευματικῆς ἐπισκοπήσεως καὶ ἀναλύσεως τὴν ἀσθένειαν τῶν Προιτίδων. Παραλαμβάνει λοιπὸν «τοὺς δυνατωτάτους τῶν νεανιῶν μετ' ἀλαλαγμοῦ καί τινος ἐνθέου χορείας ἐκ τῶν ὀρῶν αὐτὰς εἰς Σικυῶνα συνεδίωξε». Ἡ Ἰφινόη ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν, αἱ δύο ἄλλαι διὰ «καθαρμῶν» ἐθεραπεύθησαν καὶ ἐγένοντο σύζυγοι τοῦ Βίαντος καὶ τοῦ Μελάμποδος (2). «Ὁ δὲ ναὸς (τοῦ Ἀπόλλωνος) ἐστὶ μὲν ἐν τῇ νῦν ἀγορᾷ τὸ δὲ ἐξ ἀρχῆς λέγουσιν αὐτὸν ὑπὸ Προίτου ποιηθῆναι, τὰς γὰρ θυγατέρας ἐνταῦθα τῆς μανίας παύσασθαι».

Ὁ Βακχυλίδης μόνον γράφει ὅτι ὁ Ἰφικλος ηὐχήθη νὰ θυσιάσῃ δώδεκα ἐρυθρᾶς βοῦς εἰς τὸν Ἥλιον, ἐὰν αἱ θυγατέρες του ἐθεραπεύοντο. Ἡ εὐχὴ εἰσηκούσθη καὶ τῇ μεσολαβήσει τῆς Ἀρτέμιδος ἡ ὠργισμένη Ἥρα συνῄνεσε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν θεραπείαν (3).

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεγαρίδος ὁ Μελάμπους ἦτο ὁ καθαρτὴρ τοῦ παιδοκτόνου Ἀλκάθου. «... Μελάμποδος ἐς Μέγαρα ἐλθόντος Ἀλκάθουν ἐπὶ τῷ φόνῳ τῷ Καλλιπόλιδος καθῆραι τοῦ παιδὸς» λέγει ὁ Παυσανίας (4).

Ὁ διαπραχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλκάθου φόνος τοῦ υἱοῦ του Καλλιπόλιδος ὠφείλετο εἰς παραξήγησιν. Ὁ ἕτερος υἱός του Ἰσχέπολις ἔλαβε μέρος εἰς τὴν θήραν τοῦ Καλυδωνίου κάπρου καὶ ἐφονεύθη. Ὁ Καλλίπολις μαθὼν πρῶτος τὴν εἴδησιν ἔδραμεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὅτε ὁ πατήρ του ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ διεσκόρπισε τὰ ξύλα ἐκ τοῦ βωμοῦ. Ὁ ἀνίδεος τῶν συμβάντων Ἀλκάθους «κατεδίκαζεν οὐ ποιεῖν ὅσια τὸν Καλλίπολιν, καὶ εὐθέως, ὡς εἶχεν ὀργῆς, ἀπέκτεινε παίσας ἐς τὴν κεφαλὴν τῶν ἀπορριφθέντων ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ξύλῳ» (5).

Διδαχὴ καὶ ἐφαρμογή, πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Φρόϋντ, τῆς ψυχαναλύσεως φαίνεται ἴσως ὅτι ὑπονοεῖτσι καὶ εἰς ἄλλας περὶ Μελάμποδος πληροφορίας τοῦ Ἡροδότου. «Ἕλλησι γὰρ δὴ Μελάμπους ἐστὶ ὁ ἐξηγησόμενος τοῦ Διονύσου τό τε οὔνομα καὶ θυσίην καὶ τὴν πομπὴν τοῦ φαλλοῦ... τὸν δ' ὧν φαλλὸν τὸν τῷ Διονύσῳ πεμπόμενον Μελάμπους ἐστὶ ὁ κατηγησάμενος, καὶ ἀπὸ τούτου μαθόντες ποιεῦσι τὰ ποιεῦσι Ἕλληνες» (6). Δὲν παρέλειψε, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (7), νὰ κάμνῃ καὶ τὴν ἀναγκαίαν μεταβολὴν ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς (8) εἰς τὴν Ἑλληνικὴν νοοτροπίαν.

Μεταγενεστέρα πηγὴ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, θεωρεῖ τὸν Μελάμποδα εἰσηγητὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου τῆς λατρείας τῆς Δηοῦς. «Μελάμποδα δὲ τὸν Ἀμυθάονος ἄλλοι

1) 5. 5. 10.

2) 2. 2. 2.

3) Ἐπίνικ. 10. 95.

4) 1. 43. 5.

5) 1. 42. 6.

6) Ἡρδτ. 2. 49. 1. Κατὰ τὸν E. Highbarger ἡ ἀνέγερσις ναοῦ Διονύσου Πατρῴου εἰς Μέγαρα πρὸς κάθαρσιν τοῦ Ἀλκάθου ἐκ τοῦ μιάσματος τοῦ φόνου τοῦ υἱοῦ του, συνδυάζει τὴν ἰδέαν εἰσαγωγῆς τῆς Διονυσιακῆς λατρείας ἐκ βορρᾶ ὑπὸ τῶν Μινυῶν. Τὸ λατρευτικόν του ἄγαλμα ἦτο ξόανον κεκαλυμμένον περὶ τὴν κεφαλὴν (ἔνθ' ἀνωτ. 47).

7) 2. 49. 2.

8) Ὁ Μελάμπους ἐπίσης λέγεται ὅτι εἰσήγαγεν εἰς Πελοπόννησον τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου ἐκ τῆς Θεσσαλίας, ἰδ. Halliday, Greek Divination, 54—98, 61, 95, E. L. Highbarger, 59.

Κατὰ τὸν Ἡρδτ. 2. 49. 3. «πυθέσθαι δέ μοι δοκέει μάλιστα Μελάμπους τὰ περὶ τὸν Διόνυσον παρὰ Κάδμου τε τοῦ Τυρίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐκ Φοινίκης ἀπικομένων ἐς τὴν νῦν Βοιωτίην καλεομένην χώρην».

φασὶν ἐξ Αἰγύπτου μετακομίσαι τῇ Ἑλλάδι τὰς Δηοῦς ἑορτὰς πένθος ὑμνούμενον (1).

Ἐκτὸς ἀναφερθέντων θεῶν, ὁ Μελάμπους κατὰ πληροφορίαν τοῦ Παυσανίου σχετίζεται πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν. «Τῇ θεῷ δὲ (Ἀθηνᾷ ἐν Τεγέᾳ) ποιηθῆναι τὸν βωμὸν ὑπὸ Μελάμποδος» (2).

Περὶ τοῦ Μελάμποδος:

Ποῖος ὁ Μελάμπους καὶ διατὶ ὀνομάζεται οὕτω; Τὸ ὑπ' αἰγὸς πιθανὸν θηλαζόμενον νήπιον τῶν Αἰγοσθένων... Μελάμπους ὁ θεός... Μελάμπους ὁ ἰατήρ... Μελάμπους ὁ μάντις... «Μαυροπόδης», εἰσηγητὴς τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου ὀφείλων τὸ ὄνομά του εἰς τὸν μέλανα οἶνον...

Αὐτὴ ἡ Αἴγυπτος ἐκαλεῖτο **Μελαμπόδων χώρα** (3) μέχρι τῆς ὑποταγῆς της εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Βήλου καὶ ἀδελφὸν τοῦ Δαναοῦ Αἴγυπτον (4). Ὁ Μελάμπους ἐκ τῆς Αἰγύπτου «πολλὰ ἐσηγήσασθαι Ἕλλησι» (5).

Οἱ ἰθαγενεῖς ἐγχώριοι τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος ἐκάλουν τὴν Αἴγυπτον Χέμι ἢ Κέμι, ὅπερ σημαίνει ἡ μέλαινα. Τόσον τὸ χρῶμα τοῦ ἐδάφους ὅσον καὶ οἱ ἀρχικοί της κάτοικοι σχετίζονται πρὸς τὸ μέλαν. Ἡ Αἴγυπτος (6) «Kêmet», εἰς τὴν Κοπτικὴν Keme, ἐκτεινομένη εἰς «πόδας» (7) ἀντιδιαστέλλεται ἴσως πρὸς τὴν «ἐρυθρᾶν χώραν» τῆς ἀγόνου

---

1) Προτρεπτ. 2. 10. 1—3.

2) 8. 47. 5.

3) Εἰς τοὺς Ἰνδοὺς τῶν πεδιάδων συγκαταλέγονται καὶ οἱ «Μελανόποδες».

Σουμερικὸν κείμενον ἐπιγραφόμενον ἡ «κυρία μου» ἢ «ἡ κυρία τοῦ ἀνακτόρου» πληροφορεῖ καὶ περὶ «μελανοκεφάλων» ἐπὶ τῆς Μεσοποταμίας.

Τὸ κείμενον ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Εἰς τὸ ἀνάκτορον, τὸ ὀνομαζόμενον «οἶκον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς χώρας».

Εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ βασιλέως τῶν χωρῶν,

Εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Εὐφράτου

Συνεκεντρώθη ὁ μ ε λ α ν ο κ έ φ α λ ο ς λαὸς καὶ παρέθεσεν εὐωχίαν (δαὶς—τὸς) διὰ τὴν κυρίαν τοῦ ἀνακτόρου.

. . . . . .

Ὡσὰν φῶς τῆς ἡμέρας (ἡ Inanna (Ishtar)) ἀνέρχεται τὸν θρόνον τῆς εὐωχίας

Ὁ βασιλεύς, ὡσὰν πρὸς τὸν ἥλιον κάθεται παρ' αὐτήν.

Πρὸ αὐτῆς ἀφθονία, εὐχαρίστησις, πλοῦτος,

. . . . . .

Οἱ μ ε λ α ν ο κ έ φ α λ ο ι, ἐτάχθησαν ἔμπροσθέν της».

E. Chiera, Sumerian religious Texts, Upland, Pa., 1924, No I. κατὰ μετάφρασιν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ὑπὸ τοῦ καθ. κ. Thorkild Jacobsen.

Ἰδ. καὶ Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, τομ. XV 1952, σ. 4—5 H. Frankfort, State Festivals in Egypt and Mesopotamia.

4) Ἀπολλδ. 2. 3. 2—3, Σχολ. Πλατ. Τιμ. 525Δ ἔκδ. Δ' Ruhnken.

5) Ἀπολλ. 2. 49. 2.

6) Τὸ Λατινικὸν ὄνομα Aegyptus καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Αἴγυπτος ἐσχετίσθησαν καὶ πρὸς τὸ ἐκ τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτιακῶν ὀνομάτων τῆς Μέμφιδος «Het - ka - ptah», τὸ ὁποῖον σημαίνει «ναὸς τοῦ ka, ἢ διπλοῦν, τοῦ Ptah».

(Qem ἢ Qemt = Μαύρη χώρα — Ta - Mera = χώρα τῶν πλημμυρῶν)

7) Μέτρον μήκους παρ' Ἡροδότῳ, Πλάτωνι κτλ.

Ὁ ποὺς βάσις καὶ μονὰς μήκους πάντων σχεδὸν τῶν ἐθνῶν, φέρει τὸ ὄνομα τοῦ μήκους τοῦ ἄκρου τοῦ ποδὸς ἀρτίου ἀνδρός, πρὸς τὸ ὁποῖον καὶ ἰσοῦτο.

Ἡ λέξις po - de ὄχι ὅμως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς μονάδος μετρήσεως, ἀναγινώσκεται ἐπὶ

ἐρήμου. Ἡ εὐφορία της ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν ἀνύψωσιν τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου καὶ τὸ ποσὸν τῆς ἐπ' αὐτῆς ἐγκαταλειπομένης μαύρης ἰλύος του.

Ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ ὄνομα τῆς Αἰγύπτου συνάπτεται πρὸς αἰγυπιόν, τὸ ὄρνεον τοῦτο δὲν εἶναι ἄγνωστον ὡς εἴδομεν ἀπὸ τὸν κύκλον τοῦ Μελάμποδος. Παρ' αἰγυπιοῦ (1) ἐπληροφορήθη οὗτος τὰ περὶ Ἰφίκλου.

Εἰς τὰ βιβλία τῶν Ἰνδιῶν ἡ «Μήτηρ θεὰ» ὀνομάζεται «Κάτι», ὅπερ ἑρμηνεύεται «Μαύρη». Εἶναι ἡ χθονία θεὰ καὶ ἡ ζωοδότις.

Αὐτὸ τὸ ἐπίθετον τοῦ ὕδατος μέλαν (μελάνυδρος κρήνη) (2), ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται περὶ χρώματος ἐξ ἀντικατοπτρισμοῦ ἢ περὶ τεταραγμένου ὕδατος, ἐνθυμίζει τὴν θεωρίαν τοῦ Θάλητος τοῦ Μιλησίου (625) περὶ προελεύσεως τῆς ζωῆς ἐκ τοῦ ὕδατος. Πρὸ ἡμῶν προβάλλουν καὶ οἱ «ἀνιπτόποδες» ἱερεῖς τῆς Δωδώνης Σελλοὶ ἢ Ἑλλοί, πρὸς τοὺς ὁποίους συνδέεται ἴσως ὁ Μελάμπους διὰ τοῦ προγόνου του Ἕλληνος (3).

Πολλαὶ ἐπίσης θεότητες τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας ἔχουν ὡς διακοσμητικὸν ποιητικὸν χαρακτηρισμὸν μετὰ βαθυτέρας ἢ ἄνευ σημασίας τὸ μέλαν χρῶμα.

«Γαῖα μέλαινα» ἀναφέρεται εἰς Ὁμηρικὸν ὕμνον (4), «μελαίνης γῆς» εἰς τὸν Ὀρφικόν. «Μελάμβωλος» χαρακτηρίζεται ἡ Γῆ παρ' Ἕλλησι ὡς παρὰ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ ἡ Αἴγυπτος (5).

Περαιτέρω ἔχομεν: Ἅιδης, μελαγχαίτης μελανείμων, Ἄρουρα μελάνστερνος, Ἄρτεμις μελανείμων, Ἀφροδίτη Μελαινίς (6), Διόνυσος Μελάναιγις, Μελανθίδης, Ποσειδὼν μελαγχαίτης, Ποσειδὼν Μέλανθος, Πρίαπος μελάγχλαινος (Ἅιδης, Ἀνάγκη, Ἀρά, Ἅρπυιαι, Γῆ, Ἑκάτη, Ἐρινύες, Εὖρος, Θάνατος, Κήρ, Μοῖρα, Νύξ, Ὄλεθρος, Περσεφόνη), Μέλας (7).

Περὶ ὅλων τῶν ἀνωτέρω θεοτήτων ἔχει ἐκφρασθῆ καὶ ἡ χθονία ἄποψις, ἂν καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν πρὸς τὸ μέλαν συνδεδεμένων ἐπιθέτων ἄμεσον ἐνδιαφέρον προκαλοῦν εἰς ἡμᾶς, τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὴν γῆν καὶ τὸν υἱὸν τῆς γῆς Διόνυσον (ἡ μήτηρ τοῦ Διονύσου Σεμέλη ἑρμηνεύεται ὡς γῆ: Σέμελω=γῆ Φρυγιστί, ΖΕΜΠΑ=γῆ, humus, χαμαί), ἐφ' ὅσον ὁ Μελάμπους εἰσήγαγε τὴν λατρείαν του ἐκ τῆς χώρας τῶν Μελαμπόδων. Ὁ Ἑλλάνικος πληροφορεῖ ὅτι ἡ ἄμπελος ἀνεκαλύφθη ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐνδέχεται ἄλλωστε καὶ τὸ μαντεῖον τῶν «ἀνιπτοπόδων», «τηλόθι ναιόντων» Σελλῶν τῆς Δωδώνης

τῆς γραφῆς τῶν πινακίδων τῆς Πύλου. Ventris-Chadwick, Documents of Mycenaean Greek 1956, 405.

Πλὴν τοῦ ἁπλοῦ ποδός, διὰ τὰς ἐπιφανείας καὶ τὴν χωρητικότητα ὑπῆρχεν ὁ τετραγωνικὸς ποῦς (ἐκ τῆς χρήσεώς του εἰς τὸ τετράγωνον) καὶ ὁ κυβικὸς (ἐκ τῆς χρήσεώς του εἰς τὸν κύβον). Διὰ τῆς εἰσηγήσεως τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος ἡ μετρικὴ αὕτη μονὰς κατηργήθη, κυριωτέρων ποδῶν θεωρουμένων πλὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ βασικοῦ ἀρχαίου Ἀττικοῦ ποδὸς ὑποδιηρημένου εἰς 4 παλαιστὰς ἢ 16 δακτύλους, τοῦ παλαιοῦ Αἰγυπτιακοῦ (4 παλάμαι, 16 δάκτυλοι, ἤτοι 2)3 τοῦ κοινοῦ πήχεως, 0,300 μ.) τοῦ Χαλδαϊκοῦ ἢ Ἀσσυριακοῦ ποδός, ἢ πλίνθου (12 δάκτυλοι, ἤτοι 0,324 μ.) καὶ τοῦ Ἑβραϊκοῦ ποδός, ἄλλως μεγάλης παλάμης, σπιθαμῆς ἢ ζερὲτ (3 τεφὰκ ἢ παλάμαι ἢ 12 δάκτυλοι, ἤτοι 0,262 μ.).

1) Περὶ αἰγυπιοῦ ἰδ. Ἀντων. Λιβερ. Μεταμορφ. Συναγ. V ἔκδ. Westermann.

2) I 14, υ 158.

3) Ἡ γενεαλογία τοῦ Μελάμποδος: Προμηθεὺς—Δευκαλίων—Ἕλλην—Αἴολος—Κρηθεὺς—Ἀμυθάων—Μελάμπους.

4) 2, 191.

5) (Ἰδ. λέξιν), Εὐσταθ. εἰς Διον. Περιηγ. 239, geogr. gr. Min. 2.259.

6) Περὶ Ἀφροδίτης Μελαινίδος ὡς χθονίας θεότητος ἰδ. καὶ Fiehn RE² VIα σ. 50 λ. Thespeia.

7) C. F. H. Bruchmann, Epitheta Deorum, Roscher, Lex suppl. I. Μελανοφόροι θεοὶ εἰς Αἴγυπτον, Δῆλον, Ἐρέτριαν, Ρώμην.

νὰ σχετίζηται πρὸς τὴν Αἴγυπτον (1), ἐὰν δεχθῶμεν διὰ τὰς ἱερὰς πελειάδας τὴν ἑρμηνείαν περιστεραί. Δύο **Μέλαναι** περιστεραὶ ἐκ τοῦ χρηστηρίου τοῦ Ἄμμωνος τῶν Αἰγυπτιακῶν Θηβῶν διηυθύνθησαν ἡ μία εἰς Λιβύην, ἡ ἑτέρα εἰς Θεσπρωτίδα.

Πρὸς τὴν «μελάμποδα νύκτα» συναφὲς εἶναι τὸ ἐπίθετον τοῦ Διονύσου Νυκτέλιος. Τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην φέρει ὁ Διόνυσος εἰς Μέγαρα «Διονύσου ναὸς Νυκτελίου . . . καὶ Νυκτὸς καλούμενόν ἐστι μαντεῖον» (2) καὶ εἰς Δελφούς (3).

Ὁ Βάκχος φέρων τὴν ἐπωνυμίαν **Μελαναιγὶς** (4) εἰς τὴν κατὰ τὰ Ἀπατούρια ἐν Ἀθήναις ὡς καὶ ἐν Ἑρμιόνῃ (5) ἑορτὴν αὐτοῦ συνδέεται καὶ πρὸς τὴν αἶγα τῶν Αἰγοσθένων καὶ τοῦ νομίσματός των. Κατὰ τὸν μῦθον ὁ Διόνυσος ὡς μέλαινα αἶξ (6) παρουσιάσθη εἰς τὸν Μέλανθον καὶ τὸν προέτρεψε νὰ φονεύσῃ τὸν Ξάνθον. Κατ' ἀντίθεσιν ὅμως πρὸς τὸν **Μελανθίδην** ἢ **Μελαναιγίδα** Διόνυσον μὲ ἰδιότητας ὡσαύτως θεραπείας τῆς μανίας (ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἐλευθερέως μανεῖσα, διότι εἶδε τὸν Διόνυσον μὲ δέρμα αἰγὸς καὶ «ἐμέμψατο», ἐθεραπεύθη μόνον κατόπιν χρησμοῦ δοθέντος εἰς τὸν πατέρα της νὰ τιμᾷ αὕτη τὸν Μέλανα Διόνυσον) (7), ὁ ὁποῖος «νοσήματα . . . ἰᾶται δι' ὀνειράτων» (8), ὁ Μελάμπους κατ' οὐδένα τρόπον χρησιμοποιεῖ διὰ τὰς θεραπείας του τὸ ὄνειρον.

Ἡ αἶξ ἐπίσης τοῦ νομίσματος τῶν Αἰγοσθένων ὑπομιμνήσκει τόσον τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν τοῦ ὑπὸ αἰγὸς θηλασθέντος (9) ἐκτεθειμένου Κρηταγενοῦς Διὸς ὅσον καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Πλὴν καὶ ὁ Διόνυσος ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μὴ ἀνατραφέντων ὑπὸ τῆς μητρός των βρεφῶν (10). Δὲν ἔχομεν βεβαίως φιλολογικὴν πληροφορίαν περὶ διαθρέψεως τοῦ νηπίου Μελάμποδος ὑπὸ ζῴου, ὡς περὶ ἄλλων ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐκτεθέντων νηπίων (Σαργών, Μωυσῆς, Ρῶμος, Οἰδίπους, Τήλεφος, Αἴγισθος, Ἀταλάντη, Πελίας, Νηλεύς, Σεμίραμις—περιστερά). Ὁ Μελανθίδης Διόνυσος ὡς καὶ ὁ ἐκ τοῦ γένους τῶν Νηλειδῶν Μέλανθος (11) ἔχουν σχέσιν πρὸς μέλαν ἄνθος. Τὸ φυτὸν Μελαμπό-

---

1) Ὑπὸ M. Nilsson, Studien zur Geschichte des alten Epeirus, Lund 1909, σ. 35, ὑποσ. 2, παραλληλίζονται πρὸς τοὺς ἀναφερομένους ὑπὸ τοῦ Στράβωνος πρωτογόνους (Στράβων. 3. σ. 164).

2) Παυσ. 1. 40. 6.

3) Βεργιλ. Αἰν. 4. 303, Ὀβιδ. Μεταμ. 4. 15. Μέγα Ἐτυμολ., λ. Νυκτέλιος

4) Πρβλ. καὶ τὸ δέρμα αἰγὸς τῆς juno Sospita, ὡς καὶ τὸ ἐπίθετον ΜΕΛΑΝΑΙΓΙΣ τῆς Ἐρινύος, Αἰσχυλ. Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ. 699. Ἰδ. καὶ Παυσ. 3. 15. 9.

5) Παυσ. 2. 35. 1. Wide, De sacris Troezeniorum 44.—Ὑπάρχει σχέσις μεταξὺ τῆς δρυὸς τοῦ Ἰφίκλου καὶ τῆς Δωδώνης; Ἰδ. P. R. Franke, Das Taubenorakel zu Dodona und die Eiche als der heilige Baum der Zeus Naios, Atten. Mitth. (71) 1956 σ. 60—65.

6) Χαλκοῦν εἰδώλιον αἰγὸς καθημένης καὶ στρεφούσης πλαγίως τὴν κεφαλὴν μὲ μικρὰ κέρατα καὶ ἐγχάρακτα κοσμήματα ἐξαιρέτου πρωίμου ἀρχαϊκῆς τέχνης μήκ. 0,09 μ. εὑρέθη ἐν Δωδώνῃ εἰς τὸν πρὸς νότον τῆς χριστιανικῆς βασιλικῆς χῶρον. Α. Ὀρλάνδου, Τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρ. κατὰ τὸ 1955, σ. 57, εἰκ. 54.

7) Παυσ. 2. 35. 1. Σχολ. Ἀριστ. Ἀχαρν 146. Σουίδας.

8) π χ. Εἰς Ἀμφίκλειαν, Παυσ. 10. 33. 11.

9) Ὁ νήπιος Ζεὺς ἐν Κρήτῃ ἐθηλάσθη ὑπὸ τῆς αἰγὸς ἢ νύμφης Ἀμαλθείας. Παραλλαγὴ τοῦ μύθου ὀνομάζει τὴν τροφὸν νύμφην Αἶγα. Ὁ Ζεὺς εὐγνωμόνως φερόμενος κατέταξε αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἄστρων.

10) M. Nilsson Minoan Mycenaean Religion and its survival in Greek religion, σ ἔκδ. 572.

11) Ὁμ. λ. 236. Υἱὸς Ἀνδροπόμπου, πατὴρ τοῦ Κόδρου, βασιλεὺς τῆς Μεσσήνης. Ἐξωσθεὶς δ' ἐκεῖθεν ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν, ἦλθεν εἰς Ἐλευσῖνα τῆς Ἀττικῆς. Ἐν Ἀθήναις δὲ ἀρνηθέντος τότε τοῦ βασιλέως Θωμοίτου καὶ Θησείδου, νὰ μονομαχήσῃ μετὰ Ξάνθου

διον (1) ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν ἴασιν τῶν Προιτίδων (2). Εἰς ποίαν ὅμως ἐποχὴν ἀνάγεται ἡ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ;

Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰσήγησις ὑπὸ τοῦ Μελάμποδος τῆς λατρείας τῆς Δηοῦς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ἐφ' ὅσον Δηὼ ἦτο ἐπίθετον τῆς Δήμητρος (3) (=**Γῆ—Μήτηρ**), φέρει τὸν Μελάμποδα εἰς τὸν κύκλον τῶν μυστηρίων καὶ τὰ προβλήματα περὶ τῆς καταγωγῆς των. Ὑπεστηρίχθη ἄλλωστε καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ προέλευσίς των (4).

Τὸ δένδρον ἐπίσης τοῦ νομίσματος τῶν Αἰγοσθένων ὑπομιμνήσκει τὸν «ἔνδενδρον Διόνυσον» τῆς Βοιωτίας (5) ἴσως καὶ τὸν Διόνυσον Στύλον καὶ Περικιόνιον τῶν Θηβῶν (6) ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς βλαστήσεως καὶ τῆς ἀνεικονικῆς λατρείας.

Ὁ Κρηταγεννὴς νήπιος Ζεὺς Ϝέλχανος ἐπὶ νομισμάτων τῆς Φαιστοῦ κάθηται ἐπὶ γηραιοῦ ἀφύλλου δένδρου κρατῶν ἀλέκτορα (7).

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ἂν ἔχωμεν ὑποδήλωσιν συμβόλου μνημείου διὰ τοῦ περιελισσομένου εἰς τὸ παρ' αὐτῷ τὸ δένδρον τοῦ νομίσματος τῶν Αἰγοσθένων ὄφεως, π.χ. τάφου, ὁ ὄφις ὡς χθόνιον σύμβολον συνυπάρχει μεθ' ὅλης τῆς χορείας τοῦ νηπίου θεοῦ πλὴν τοῦ Ὑακίνθου.

Ὁ Ἀπόλλων ἐκ τοῦ ἄλλου ὡς πυθοκτόνος καὶ μάντις θεὸς λαμβάνει ὡς σύμβολόν του τὸν ὄφιν (8). Ἐκ τῶν νηπίων θεῶν ὁ ὑπὸ μορφὴν ὄφεως Ἐρεχθεὺς—Ἐριχθόνιος ἔχει μαντικὴν ἰδιότητα κατὰ G. Elderkin (9).

τοῦ βασιλέως τῆς Βοιωτίας περὶ κτήσεως τῆς Οἰνόης, ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα ὁ Μέλανθος. Ἡ μονομαχία ἔλαβε χώραν εἰς Κελαινὰς ἢ Μελαινάς. (Ταυτίζονται πρὸς τὴν Οἰνόην, ἰδ. R. E. λ. Melainai, σ. 385, ὑπὸ Leake πρὸς Ἄγ Μελέτιον, ὑπὸ Milchöffer μεταξὺ Πάρνηθος—Κιθαιρῶνος). Τότε δ' ἀνεφάνη ὁ Διόνυσος μελανηφόρος ὀπίσω τοῦ Ξάνθου: καὶ ὅτι ὁ Μέλανθος ἐπέπληξε τοῦτον ὅτι δὲν ἦλθε μόνος εἰς τὴν πάλην, στραφέντα νὰ ἰδῇ, τὸν ἐφόνευσε, καὶ ἀνεδείχθη βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς. Εἰς μνημόσυνον δὲ τῆς ἐμφανίσεως ταύτης τοῦ θεοῦ, ἀνηγέρθη αὐτῷ ἱερὸν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Μελαναίγιδος ἢ Μελανθίδου, καὶ τῷ ἀπατουρίῳ Διὶ καθιερώθη ἡ ἑορτὴ τὰ Ἀπατούρια. «Ἀθηναῖαι δι' ὕστερον κατὰ χρησμὸν ἱερὸν ἱδρυσάμενοι θύουσι ἀνὰ πᾶν ἔτος». Κόνων 39, Φωτ. Βιβλ. ς. 138b. 20. Ἰδ καὶ A. Bather, The problem of the Bacchai, J. H. S. (94) 1894, σ. 262.

Ἐκ τοῦ Ἀθηναίου, ἔκδ. Aug. Meineke Λειψίας, Summaria 23: Μελάμπους εὗρε κρᾶσιν οἴνου 45 d.

1) Ἄλλως σκάρφη καὶ Μενδρουτά, Ἐπετ. Φιλοσ. Σχολ. Πανεπ. Ἀθην. 1958—9 σ. 20

2) Θεόφραστος, Περὶ φυτῶν ἱστορίας 9. 10. 4. Πλιν. 25. 5. 21, Eckermann Melamp. 13 Sp. 2571, Anm. Baumeister, Denkmäler 914.

3) Σ 125, λ 217, Ξ 326, Ὁμ. Ὕμν. εἰς Δήμ. 47, Ἡσιόδ. Θεογ. 969 «Δηοῦς δὲ μυστήρια» Κλήμης Ἀλεξανδρεύς, Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας, Β. Κεφ. 15, 1—17, 1.

4) Foucart, Les mystères d' Eleusis, Γ. Μυλωνᾶ, Μαρτυρίαι Χριστιανῶν συγγραφέων διὰ τὰ μυστήρια τῆς Ἐλευσῖνος.

5) Σχόλ. Εὐριπ. Φοινισ. 651, Κλήμ. Ἀλεξ. Στρωμ. 1 σ. 418.

6) Παυσ. 1. 19. 2.

7) M. Nilsson Min. Myc. Rel. 2α ἔκδ. 552.

8) E. Küster, Die Schlange in der griech. Kunst und Religion, Religionswiss. Versuche und Vorbereiten XIII: 2.

Μεταξὺ τῶν ὀνείρων, τὰ ὁποῖα ἔλαβον σάρκα καὶ ὀστᾶ, κατὰ τὸν Ἀρτεμίδωρον, περιλαμβάνεται παράδειγμα γυναικός, ἡ ὁποία ἐγέννησε—καθ' ὕπνον—ὄφιν καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς ἐγένετο μάντις. Ἀρτεμιδ. Ὀνειροκρ. 4. 67.

9) Hesperia 1941, 116. Ν. Κοντολέων, Ἐρέχθειον, Ἀθην. 1949 σ. 49.

Ἀσκληπιὸς—ὄφεις Π. Καββαδία. Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ, Ἀθήνησιν 1900, σ. 198—199.

Κ. Γιαννουλίδου, Ἡ Αἰγυπτ. Mafdet ἐν τῷ προελλην. κόσμῳ, Πλάτων, 1958, σ. 145, ὑπ. 2, Περὶ τάφου Διὸς ἐν σπηλαίῳ ἰδ. Nilsson, ἔνθ' ἀνωτ. 464.

Μήπως ὅμως ὁ Ἀσκληπιὸς ὡς καὶ ὁ Τροφώνιος δὲν ἐμφανίζονται ὑπὸ μορφὴν ὄφεων; Πλὴν οἱ ἐντὸς σπηλαίων ἢ χασμάτων γνωστοὶ μάντεις Τροφώνιος καὶ Ἀμφιάραος ἦσαν χθόνιοι ἥρωες. Ὁ ὄφις ἄρα τοῦ νομίσματος τῶν Αἰγοσθένων καὶ ὡς σύμβολον τῶν μάντεων καὶ τῆς μαντικῆς ἦτο ἴσως αὐτὸς ὁ Μελάμπους. Καὶ ἀπὸ τὰς Εὐμενίδας τοῦ Αἰσχύλου ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ Πυθίου:

«πρῶτον μὲν εὐχῇ τῇδε πρεσβεύω θεῶν
τὴν **πρωτόμαντιν** Γαῖαν· ἐκ δὲ τῆς Θέμιν
ἣ δὴ τὸ μητρὸς δευτέρα τόδ' ἔζετο
μαντεῖον, ὡς λόγος τις...».

Πρὸς τὴν πρωτόμαντιν μέλαιναν Γαῖαν ἔχει ἄμεσον σχέσιν ὁ Μελάμπους, ὡς θεὸς ὑπὸ οἱανδήποτε ἡλικίαν, ὡς ἰατήρ, ὡς ἱερεὺς—ἰατρός, ὡς μάντις. Ὅλας τὰς ἰδιότητάς του ἐρευνήσαντες βαθύτερον, δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστον τῆς προσωπικότητός του τὸ «γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ» (1).

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν παρατήρησιν τοῦ Benson (ἰδ. ἀνωτ.) ὅτι τὰ δύο σπήλαια τῶν Αἰγοσθένων πρέπει νὰ συνδέωνται δι' ὁμοίας λατρείας, ταῦτα ἴσως ὑπὸ τοῦ λαοῦ συνεδέθησαν πρὸς διάφορα περιστατικὰ τῆς ζωῆς τοῦ Μελάμποδος, ἡ πάροδος δὲ τῶν αἰώνων ἐπέφερε πιθανὸν σύγχυσιν εἰς τὴν ἐντόπισίν των. Ὁ νήπιος Ζεὺς ἀνετράφη κατὰ τὴν παράδοσιν ἐν σπηλαίῳ (2). Ὁ Ἐπιμενίδης καὶ ὁ Πυθαγόρας, οἱ ὁποῖοι ὡς καὶ ὁ Μελάμπους παραβάλλονται ὑπὸ τοῦ Grotte πρὸς τὸν Ὀρφέα, ἐκοιμήθησαν ἐν σπηλαίοις.

Ἐφ' ὅσον ἐπιγραφικῶς μαρτυρεῖται λατρεία Ἡρακλέους (3) εἰς τὰ Αἰγόσθενα πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἄγνωστος ἡ λατρεία τούτου ἐντὸς σπηλαίου. Μὲ τὴν δέουσαν ἐπιφύλαξιν πρέπει νὰ ἀναβλέπωμεν ἐπὶ τοῦ ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου Πεντελικοῦ μαρμάρου τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ Μεγάρων (4 π.Χ. αἰ.). Ἐπ' αὐτοῦ εἰκονίζεται τὸ ὀπίσθιον μέρος σπηλαίου μὲ ἐγχάρακτον κεφαλὴν Ἀχελῴου καὶ τράπεζαν προσφορῶν ἀμέσως κάτωθεν τούτου. Πέριξ τοῦ σπηλαίου θεότητες ἐτέθησαν καθ' ἡμικύκλιον. Εἰς τὸ κέντρον εὑρίσκεται ὁ Ζεὺς καὶ περὶ αὐτὸν ὁ Πάν, ἡ Κόρη, ἡ Δημήτηρ (;), ὁ Ἅδης (;). Δύο ἄλλοι θεοί, συνήθως καλούμενοι Ἀπόλλων καὶ Ἀφροδίτη, ἴσως εἶναι ὁ Μέγαρος καὶ ἡ μητέρα του, ἡ Σιθνιδία νύμφη κατὰ τὸν Highbarger (4), διὰ τὸν ὁποῖον τὸ ἀνάγλυφον φαίνεται νὰ δηλοῖ χθόνιον Δία.

Μήπως ὅμως τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο δὲν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὰ σπήλαια τῶν Αἰγοσθένων καὶ πρὸς τὰ εἰς αὐτὰ τελούμενα;

---

1) Γενέσ. Κεφ. Γ' 19.

2) M. Nilsson, ἔνθ' ἀνωτ. 458.

3) Περὶ λατρείας τοῦ Ἡρακλέους εἰς σπήλαιον ἰδ. Παυσανίαν: «Θεμισώνιον δὲ τὸ ὑπὲρ Λαοδικείας Φρύγες μὲν καὶ τοῦτο οἰκοῦσιν» 10.32.4. «(ἄντρον) πρὸ τοῦ σπηλαίου σφίσιν ἀγάλματα οὐ μεγάλα ἐστὶν Ἡρακλέους καὶ Ἑρμοῦ τε καὶ Ἀπόλλωνος, Σπηλαῖτοι καλούμενοι» 10.32.5.

4) E. Highbarger, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 60.

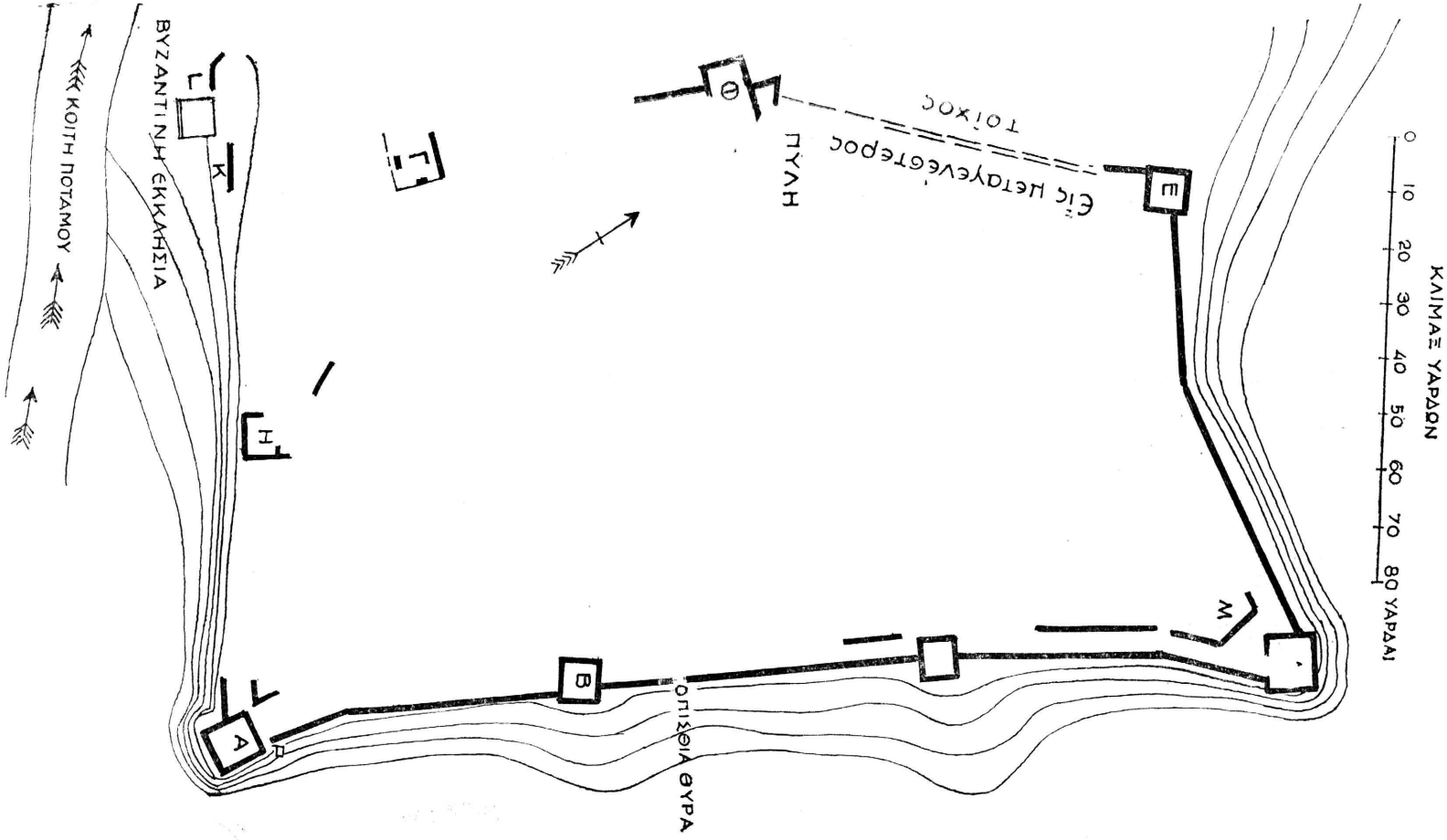

Ἐκ τῆς σελ. 315 κ' 320 τοῦ J. HS (15) 1895
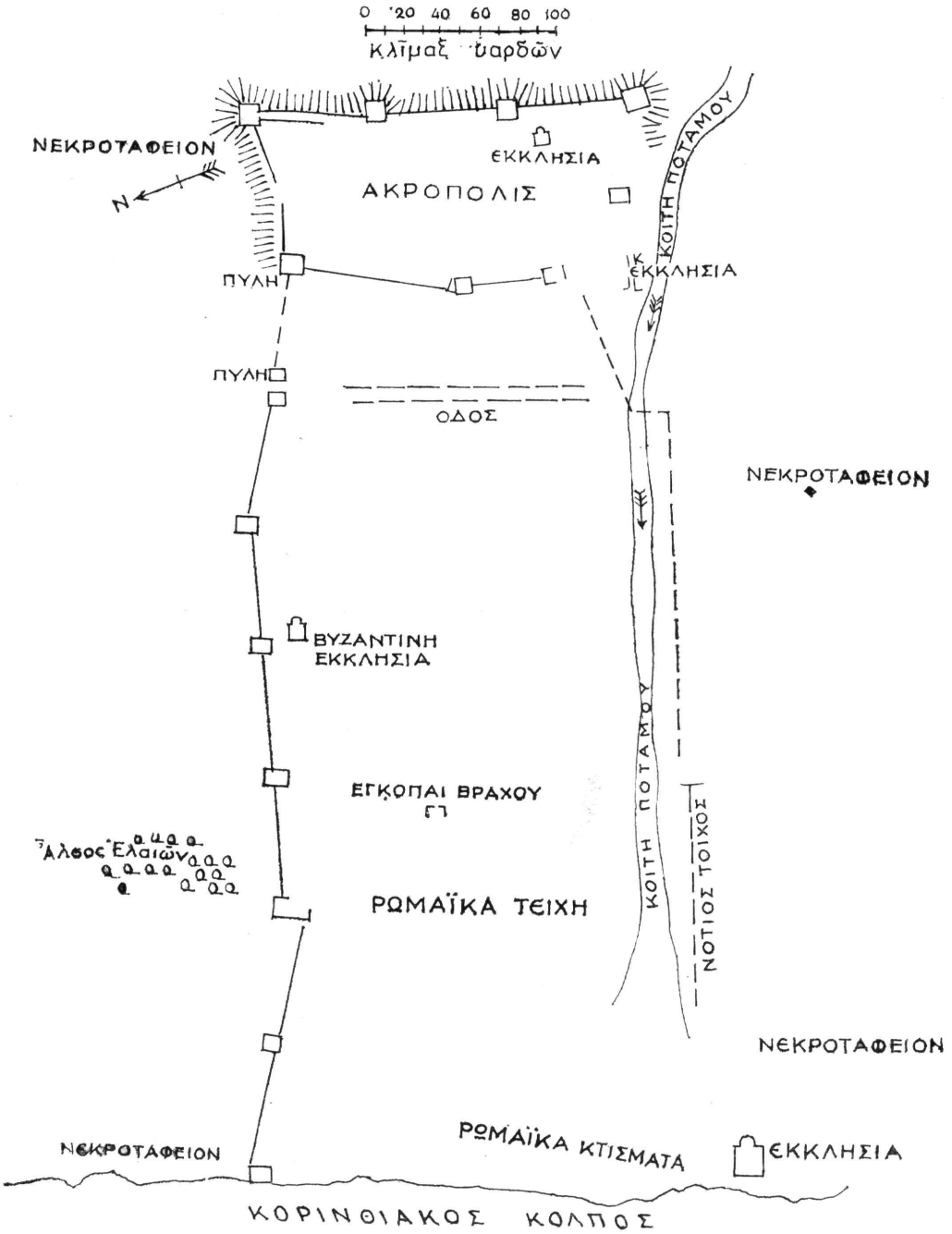
ΣΧΕΔΙΟΝ ΙΙ – ΑΠΟΨΙΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤΩΤΕΡΑΣ ΠΟΛΕΩΣ